

Pomurska Obzorja

Izdajatelj Pomurska akademsko znanstvena unija

Florian Margan: JE POMEMBNA ČETRТА ТЕHНОЛОШКА РЕВОЛУЦИЈА? АЛИ СМО ПРИПРАВЉЕНИ НА НЈО? - Branko Škafar: SKUPNE ZNAČILNOSTI SISTEMOV VODENJA KAKOVOSTI IN MODELOV ODLIČNOSTI TER VZROKI ZA NJIHOVO NEIZPOLNJEVANJE PRIČAKOVANJ V PRAKSI - Milan Kučan: POMURJE 25 LET PO OSAMOSVOJITVI SLOVENIJE - Cvetka Hedžet Tóth: BRATOVŠČINA MED EKONOMIJO IN KULTURO - Jolanda Lazar: PARENT'S CORNER: POT DO BOLJŠEGA MEDSEBOJNEGA RAZUMEVANJA ŠOLA-STARŠI - Florian Margan: JE POMEMBNA ČETRТА ТЕHНОЛОШКА РЕВОЛУЦИЈА? АЛИ СМО ПРИПРАВЉЕНИ НА НЈО? - Branko Škafar: SKUPNE ZNAČILNOSTI SISTEMOV VODENJA KAKOVOSTI IN MODELOV ODLIČNOSTI TER VZROKI ZA NJIHOVO NEIZPOLNJEVANJE PRIČAKOVANJ V PRAKSI - Milan Kučan: POMURJE 25 LET PO OSAMOSVOJITVI SLOVENIJE - Cvetka Hedžet Tóth: BRATOVŠČINA MED EKONOMIJO IN KULTURO - Jolanda Lazar: PARENT'S CORNER: POT DO BOLJŠEGA MEDSEBOJNEGA RAZUMEVANJA ŠOLA-STARŠI - Florian Margan: JE POMEMBNA ČETRТА ТЕHНОЛОШКА РЕВОЛУЦИЈА? АЛИ СМО ПРИПРАВЉЕНИ НА НЈО? - Branko Škafar: SKUPNE ZNAČILNOSTI SISTEMOV VODENJA KAKOVOSTI IN MODELOV ODLIČNOSTI TER VZROKI ZA NJIHOVO NEIZPOLNJEVANJE PRIČAKOVANJ V PRAKSI - Milan Kučan: POMURJE 25 LET PO OSAMOSVOJITVI SLOVENIJE - Cvetka Hedžet Tóth: BRATOVŠČINA MED EKONOMIJO IN KULTURO - Jolanda Lazar: PARENT'S CORNER: POT DO BOLJŠEGA MEDSEBOJNEGA RAZUMEVANJA ŠOLA-STARŠI - Florian Margan: JE POMEMBNA ČETRТА ТЕHНОЛОШКА РЕВОЛУЦИЈА? АЛИ СМО ПРИПРАВЉЕНИ НА НЈО? - Branko Škafar: SKUPNE ZNAČILNOSTI SISTEMOV VODENJA KAKOVOSTI IN MODELOV ODLIČNOSTI TER VZROKI ZA NJIHOVO NEIZPOLNJEVANJE PRIČAKOVANJ V PRAKSI - Milan Kučan: POMURJE 25 LET PO OSAMOSVOJITVI SLOVENIJE - Cvetka Hedžet Tóth: BRATOVŠČINA MED EKONOMIJO IN KULTURO - Jolanda Lazar: PARENT'S CORNER: POT DO BOLJŠEGA MEDSEBOJNEGA RAZUMEVANJA ŠOLA-STARŠI - Florian Margan: JE POMEMBNA ČETRТА ТЕHНОЛОШКА РЕВОЛУЦИЈА? АЛИ СМО ПРИПРАВЉЕНИ НА НЈО?

Pomurska obzorja

Letnik 4, leto 2017, številka 8 | ISSN 2350-6113

Murska Sobota, 2017

IMPRESUM	3
UVODNIK	3
■ POMURJE 25 LET PO OSAMOSVOJITVI SLOVENIJE <i>Milan Kučan</i>	5

DRUŽBOSLOVJE

■ JE POMEMBNA ČETRTA TEHNOLOŠKA REVOLUCIJA? ALI SMO PRIPRAVLJENI NA NJO? <i>Florian Margan</i>	8
■ SKUPNE ZNAČILNOSTI SISTEMOV VODENJA KAKOVOSTI IN MODELOV ODLIČNOSTI TER VZROKI ZA NJIHOVO NEIZPOLNJEVANJE PRIČAKOVANJ V PRAKSI <i>Branko Škafar</i>	14

HUMANISTIKA

■ BRATOVŠČINA MED EKONOMIJO IN KULTURO <i>Cvetka Hedžet Tóth</i>	17
■ PARENT'S CORNER: POT DO BOLJŠEGA MEDSEBOJNEGA RAZUMEVANJA ŠOLA-STARŠI <i>Jolanda Lazar</i>	23

Impresum

Internet:
http://www.pazu.si

e-mail:
pazu@pazu.si

ISSN 2350-6113

Naslov publikacije:
POMURSKA OBZORJA

Letnik	Leto	Številka
4	2017	8

Izdajatelj:
Združenje Pomurska akademsko
znanstvena unija

Uredništvo:
Odgovorni urednik
pom. akad. dr. Mitja Slavinec

Glavni urednik
pom. akad. dr. Milan Svetec

Tehnični urednik
Zoran Wolf

Uredniški svet:
akad. pom. akad. dr. Anton Vratuša
pom. akad. dr. Damir Josipovič
pom. akad. dr. Albina Nečak Lük
pom. akad. dr. Vesna Kondrič Horvat
pom. akad. dr. Darja Senčur-Peček
pom. akad. dr. Mitja Lainščak
pom. akad. dr. Mirjam Sepesy Maučec
pom. akad. dr. Rafael Mihalič
akad. pom. akad. dr. Igor Emri

Oblikovanje naslovnice:
doc. mag. Tilen Žbona

Fotografija na naslovnici:
Klet penine v Radgonskih gorica
Foto: Arhiv Radgonskih goric

Tisk:
Tiskarna aiP Praprotnik d.o.o.
Tavčarjeva ulica 14, Čermelavci

Naslov izdajatelja in uredništva:
PAZU – Uredništvo revije Pomurska obzorja
Lendavska ulica 5a, 9000 Murska Sobota

Datum natisa:
Junij 2017

Naklada:
200 izvodov

Revija Pomurska obzorja izhaja dvakrat letno.

Revija je brezplačna.

Uvodnik

Tudi nova številka Pomurskih obzorij, ki je pred vami, je povezana z našo letno znanstveno konferenco, saj je v njej objavljenih nekaj prispevkov, ki so bili predstavljeni na konferenci. Tokratna znanstvena konferenca je bila posvečena 25 letnici samostojnosti Slovenije, zato so bili na otvoritveno okroglo mizo povabljeni gostje, ki so neposredno sodelovali v dogajanjih pred in ob osamosvojitvi Slovenije. Med njimi se je okrogle mize udeležil tudi prvi predsednik g. Milan Kučan, ki je svoja razmišljanja strnil v članek »Pomurje 25 let po osamosvojitvi Slovenije« in ga objavljamo v tokratni številki. V članku oriše trenutno stanje v svetovni politiki in naše mesto znotraj tega v primerjavi s tistim pred 25 leti. V članku z naslovom »Bratovščina med ekonomijo in kulturo« pom. akad. dr. Cvetka Hedžet Tóth kritično obravnava miselnost »novokonzervativcev«, ki govorijo o »krizi vrednot« in s stališča etike, ki je vse bolj zlorabljen, saj se ji (etičnim vrednotam) podtikajo negativne ekonomske posledice trenutne gospodarske politike za katere bi naj nosila krivdo, razgrinja zmotnost takih pogledov. V nadaljevanju pom. akad. dr. Branko Škafar v članku »Skupne značilnosti sistemov vodenja kakovosti in modelov odličnosti ter vzroki za njihovo neizpolnjevanje pričakovanj v praksi« predstavi nekaj modelov vodenja kakovosti in modelov odličnosti v zasebnem in javnem sektorju, katerih avtor ali soavtor je sam (razen nekaterih izjem). Pom. akad. dr. Jolanda Lazar v članku »Parent's corner: pot do boljšega medsebojnega razumevanja šola - starši« predstavi projekt Parent's corner, ki ga, skupaj s partnerji iz sedmih držav, izvajajo na osnovni šoli Šalovci. Gre za izboljšanje sodelovanja na relaciji starši – šola. V članku z naslovom »Je pomembna četrta tehnološka revolucija? Ali smo pripravljeni na njo?« pom. akad. dr. Florian Margan poda razmišljanje o posledicah četrte tehnološke revolucije, ki je na pohodu, kar bo predvsem vplivalo na zmanjševanje delovnih mest, saj jih bodo nadomestili roboti in avtomati. S tem se bo pojavila odvečna delovna sila in s tem tudi socialni problemi. Sprašuje se ali se vlada in ministrstva sprašujejo kako ravnati v takem primeru, saj bodo ljudje pričakovali njihove ustrezne ukrepe. Upam, da vas bodo članki spodbudili k lastnemu razmisleku in vam prinesli novih zanimivih informacij.

pom. akad. dr. Milan Svetec,
glavni urednik

Milan Kučan

Pomurje 25 let po osamosvojitvi Slovenije

POVZETEK

Pred 25 leti smo združili moči v skupne napore za varno prihodnost vseh državljanov, to nam je uspelo pri velikih zgodovinskih odločitvah. Tudi v času današnjih zahtevnih preizkušenj bi morali spoznati, da moramo aktivno živeti drug z drugim, nikakor pa drug proti drugemu. Odgovorno in zrelo moramo sprejemati svojo preteklost, dovolimo pa si lahko različne poglede nanjo. Razmere, v katerih se je rojevala naša država so se od takrat do danes bistveno spremenile.

Ključne besede: 25 letnica slovenske države, četrletje rojstva naše države, osamosvojitve, retorika sodobne politike, suverena država.

Nekaj mojih uvodnih misli, ki deloma presega temo, ki jo strogo uokvirja naslov vašega letošnjega srečanja ob 25-letnici slovenske države, je namenjeno bolj vam v premislek kot osvetlitvi znanih dogodkov, povezanih s četrletjem rojstva naše države in njenim mednarodnim priznanjem.

Zdaj, po toliko letih, si je utemeljeno-posebej, ko gre za intelektualno elito, kar ta vaš zbor nedvomno je-odgovoriti, zakaj smo državo želeli dobiti. Vsekakor zaradi atributov suverene države, nujnih za učinkovito izvrševanje oblasti na svojem ozemlju: vojske, policije, carine in diplomacije. Vendar je po mojem prepričanju na plebiscitu decembra 1990 naša ambicija segla širše kot zgolj do zagotovitve teh atributov. Tudi sam se zavzemal, da bi segla širše, tudi v vsebino odnosov, kakršne smo želeli ustvariti znotraj državnih meja. Drugače rečeno, da bi na podlagi skupnih vrednot, zajetih v ustavne opredelitve, da je Slovenija socialna in pravna država, v kateri ima oblast ljudstvo, ustvarili demokratično državo socialno tesno povezane solidarne družbe, v kateri bi svobodni državljani po svoji volji delali skupaj tudi za skupno dobro in v kateri bi bilo dovolj prostora in možnosti, da bi lahko posameznik uresničil svoje pravice in interese ter si z delom zagotovil dostojno življenje in razvoj. Družbo, v kateri bi bila svoboda posameznika pogoj za svobodo vseh ter dinamično in vitko svobodno državo, ki bi z ustreznimi politikami ustvarjala pogoje za gospodarski razvoj, za kvalitetno javno šolstvo in zdravstvo ter solidarno socialno politiko, državo, ki bi se umaknila iz gospodarstva in ki bi hkrati učinkovito in odgovorno upravljala z državno lastnino.

Ni moj namen, da bi se lotil poglobljenega premisleka o tem, koliko smo te ambicije tudi uresničili. Niti ni moj namen razmišljati o tem, zakaj o tem v vseh teh letih po osamosvojitvi nismo dosegali temeljnega soglasja. To je stvar poglobljenih analiz, ki daleč presega namen tega mojega prispevka, pa tudi vašega letošnjega srečanja. Naj zgolj ugotovim, da so se

razmere, v katerih se je rojevala naša država, od takrat do danes bistveno spremenile in naj v to dejstvo usmerim svoja razmišljanja.

Spremenile so se razmere doma, znotraj meja naše države, v naših odnosih in pri uveljavljanju načel, na katerih je zgrajena naša ustava, posebej načel o delitvi oblasti, o ljudstvu kot nosilcu oblasti, o socialni in pravni državi in o pogojih uresničevanja državne suverenosti.

Bistveno pa so se spremenile tudi zunanje okoliščine v primerjavi s tistimi, v katerih se je po zlomu bipolarnega sveta preurejal politični zemljevid Evrope in sveta in ki so v veliki meri omogočile rojstvo slovenske države. Spremenile so se tudi razmere, v katerih smo se nekaj kasneje z referendummi odločali za vstop v EU in NATO.

V svet, s katerim smo takrat povezali svoje ambicije in vanj polagali svojo usodo, sta globoko posegla proces globalizacije in geostrateška delitev interesnih sfer. Proces globalizacije je poleg številnih pozitivnih posledic, posebej razvoja digitalizacije, komunikacijskih in nano tehnologij, prinesel tudi krizo upravljanja sveta s prevlado multinacionalk mimo odgovornosti suverenih držav ter njihovo spopadanje za čim večji delež svetovnega tržišča, tudi prek prosto trgovinskih sporazumov, kot sta predloga sporazumov EU z ZDA in Kanado. Prinesel pa je tudi poglobljajoče se razlike med razvitim in nerazvitim svetom, med bogatimi in revnimi, ko je en odstotek ljudi bogatejših od vseh drugih zemljanov skupaj, lakoto, podnebne spremembe, degradacijo okolja, računalniško vodene vojne itd. vsakodnevnih posnetki žrtev spopadov, ruševin in kolon beguncev nam kažejo že kar apokaliptično podobo sveta. Tudi NATO in EU, v katera smo želeli, nista enaka povezavam, kakršni sta bili takrat.

Ob osamosvojitvi nas je prežemal ponos, da smo Slovenci dosegli svoj zgodovinski cilj-pravico do svoje države, do katere smo hoteli priti po mirni poti, kljub oporekanjem in

nasprotovanjem, celo z orožjem. Prevladal je razum. Govorico orožja, ki nam je bila vsiljena in smo jo tudi z orožjem uspešno zavrnili, je potihnila, ker sta bili naša želja in sposobnost priti do cilja po mirni poti močnejši. Naši napori so bili prepoznani in nagrajeni tudi v mednarodni skupnosti. Bili smo takrat v njej zaželeni in spoštovani. Sprejeti smo bili v mednarodne povezave, ker smo za to izpolnili pogoje. Bilo je veliko razlogov za naš ponos.

Kot sem že dejal, se je svet, v katerem danes živimo, močno spremenil. Optimizem, da bosta v Evropi vladala mir in sodelovanje Evropejcev za boljšo skupno prihodnost, utemeljen na zmagi demokratičnih zaveznikov nad fašizmom in nacizmom ter na zmagi vrednot človeške humanistične tradicije, ki se je še okrepila po padcu Berlinskega zidu, kot da je izginil. Govorico miru začinjata izpodrivati govorniki hladne vojne in odmev bobnov vojne. Bog Mars je začel stopati po evropskih tleh.

Na mejah Rusije so vojaki NATO, tudi slovenski. V Ukrajini so na njenih vzhodnih mejah ruski vojaki. Ruska letalonosilka je zasidrana pred obalo Sirije. Politična sposobnost sporazumevanja in dialoga, čeprav dolgotrajnega in izčrpavajočega, a kot kažejo izkušnje vendarle uspešnega, se umika rožljanju z orožjem, obtoževanju, grožnjam in sankcijam. Evropski ljudje smo soočeni z vojaškimi ukrepi. Ti zadevajo tudi nas, ne da bi se našim voditeljem zdelo potrebno svojim državljanom pojasniti razloge za ukrepe, čeprav nosijo zanje svoj del odgovornosti. Lahko smo do njih nezaupljivi. Bili smo že prevarani. Z lažjo voditeljev tako imenovane koalicije voljnih smo bili potegnjeni v vojno v Iraku.

Retorika sodobne politike, predvsem tiste, ki si po evropskih državah prizadeva stopiti na politično prizorišče kot odločujoča sila, je pogosto retorika sovraštva in ščuvanja. Natančno je treba prisluhniti govorniki politikov, tudi vodilnih v nekaterih državah. Niso redka celo njihova ugibanja o tem, ali je tretja svetovna vojna neizbežna. Vse to pri ljudeh pogloblja negotovost. Strah in zaskrbljenost za prihodnost sta stopila med nas. Begunci, izstop Velike Britanije iz EU, pa negotova prihodnost povezave, ki je ta čas brez prepoznanega koncepta o tem, kam usmerjati nesporno nujne spremembe, to skrb še povečujejo. V času, ko bi še kako potrebovali poglobljeni preudarek, nekateri politiki še spodbujajo strah, ki ni zaveznik preudarka in razuma. Je pa s prestrašenimi ljudmi lažje manipulirati.

Govor o miru k sreči še vedno krasi politični besednjak. Celo vojaška konfrontacija na vzhodu Evrope naj bi bila v funkciji miru in njegovega varovanja. Tako razumem tudi generalnega sekretarja NATO Stoltenberga. Na žalost vemo, da orožje tega ni storilo še nikdar, kajti vselej je prva žrtev vojne resnica.

Pogoste so spominske slovesnosti, namenjene žrtvam prve in druge svetovne vojne, na katerih je slišati veliko besed o miru, o nesmiselnosti nekdanjih vojn, kakršni sta bili prva in druga svetovna vojna in o nauku vojnih katastrof za človeštvo. Nikoli več vojne, je praviloma slišati ob teh priložnostih. Če ob tem ni slišati jasne zahteve, da tudi zdaj tukaj nočemo vojne, je to apel brez časovne opredelitve. Je mirovništvo za nazaj, mirovništvo brez vsakršnega tveganja in brez kakršne koli zaveze. To je obsodba nekdanjih vojn, zgodovine. Svet pa potrebuje resnično zavzetost za mir danes in jutri, ne včeraj. Ne potrebuje obsodb minulih, ampak sedanjih zmot človeštva.

Resnična zavzetost za mir danes zahteva opredelitev do načel in do konkretnih dogajanj v Ukrajini, Iraku, Siriji, Libiji, Afganistanu in še kje. Zahteva obsodbo pravih vzrokov in povzročiteljev vojn, razkritje vojnih hujskačev in prave narave merjenja geostrateških interesov na hrbitih nesrečnih, nič krivih in z domov pregnanih ljudi v teh deželah. Treba je v imenu resničnega zavzemanja za mir zahtevati, da se vojne končajo in konflikti rešujejo z dialogom. Prepričan sem, da bi to morali v NATO, v OZN IN KEVS zahtevati tudi slovenski politiki in voditelji države. Ni se mogoče izgovarjati na odločitve meddržavnih povezav, kot da nimamo kot njihovi enakopravni člani nikakršnega vpliva in se odločitve sprejemajo brez nas. Nismo se odrekli naši suverenosti. Prav s sklicevanjem nanjo lahko uveljavljamo svoje opredelitve in sooblikujemo skupne odločitve. EU in NATO smo tudi mi. Za tam sprejete odločitve nosimo polno odgovornost tudi pred svojimi državljanji. Zvestoba slovenski poti v samostojnost zahteva takšno ravnanje. Zavedam pa se, da to zahteva argumente in pogum ter da je vse prej kot enostavno. Zavedam se tudi, ko govorim o tem, da je to vse prej kot lahko uresničljiva zahteva.

A naj se vrnem k uvodnemu vprašanju, zakaj smo si želeli svojo državo. Vsekakor tudi zaradi tega, da bi kot suverena država svojim državljanom zagotavljala varnost in pravico do življenja, ki je temeljna človekova pravica. Slovenija je kot takšna država močno vpeta v procese evropskega združevanja in povezovanja, udeležena je v politikah, ki se v teh procesih oblikujejo in je zanje odgovorna. Ti procesi so zdaj na preizkušnji. Njihova prihodnost je negotova. Ljudje izgubljajo zaupanje vanje in njihove ustanove. Veda v solidarnost kot enega temeljev cementa, ki naj povezuje evropsko multidržavno skupnost, je močno načeta. Vse več je skepticizma in tudi zavračanja. Ljudje nočejo EU, ki se kaže kot odtujen birokratski aparat, na katerega odločitve nimajo nobenega vpliva.

Odgovornost za ohranitev tega največjega dosežka v evropski politični zgodovini zato zahteva, da premislek o njeni prihodnosti vrnemo na izhodišče. Da premislimo, ali vrednote, na katerih je bilo utemeljeno evropsko združevanje pred skoraj tri četrt stoletja ter ali odnosi znotraj njega in procesi odločanja v njem zadoščajo tudi danes in kako bi jih bilo potrebno dopolniti v dilemah in protislovljih sodobnega sveta. Da bi tako zavrnili zavračanje in povrnili zaupanje vanje.

V negotovosti se državljanji obračajo po zaščito na svojo državo. V njej vidijo branik pred nevarnostmi, ki jih prinašajo sedanji procesi. Finančna in gospodarska kriza, degradacija okolja in podnebne spremembe, begunski fenomen ob odsotnosti enotne evropske politike pri reševanju teh zahtevnih problemov so dodatno izostrili odgovornost držav. V iskanju ravnovesja med humanimi in varnostnimi vidiki tega fenomena, ki je posledica razdejanja držav, pri katerem so sodelovale tudi evropske države, na kar se pogosto pozablja, je pri ukrepanju držav prevladala skrb za varnost. Tako kot se je to zgodilo v ZDA po 11. septembru 2001, ko je v dilemi ali varnost ali človekove pravice ameriška politika postavila varnost pred pravice in si vzela pooblastila za posege vanje. Pa vendar se svet zato ne zdi nič varnejši.

Dovolj vidim razlogov, da o teh dilemah premislite tudi vi. Predstavljate in ste del intelektualne elite naroda. Razmere danes zahtevajo aktivnega državljanja. Vaši premisleki in stališča bi

nedvomno bili v pomoč državni politiki. Morda bi potem lahko bil pogled na prehojeno pot v 25 letih bolj optimističen in morda, to je moje upanje, bi prispevali k temu, da bomo v času zahtevnih preizkušenj spoznali, da moramo živeti aktivno drug z drugim, ne le drug ob drugem in nikakor več ne drug proti

drugemu. Da odgovorno in zrelo sprejmemo svojo preteklost, takšno kot se nam je zgodila, da si dovolimo različne poglede nanjo in da to ne bo ovira, da ne bi združili moči v skupne napore za varno prihodnost vseh. Tako kot nam je to uspelo pri zgodovinskih odločitvah pred 25 leti.

Florian Margan*

Je pomembna četrta tehnološka revolucija? Ali smo pripravljeni na njo?

POVZETEK

Dejstvo je, da že danes ukinjamo delovna mesta, ne samo v proizvodnji z nekvalificirano in kvalificirano delovno silo, temveč se začena tudi radikalno zmanjševanje in zanikanje delovnih mest v vseh oblasteh dela zaradi umetne inteligence, avtomatizacije, robotike, ipd., tako v konstrukcijski panogi, designu in še kje, ki več ne bodo nadomeščana. S tem se proizvodnja ne bo selila drugam, kjer bi bila delovna sila cenejša, kot je bilo to do danes, ampak se bodo ukinjala, oziroma racionalizirala s prihodom četrte tehnološke revolucije.

Nisem prepričan, da smo na to dovolj pripravljeni. Vlada se premalo zaveda teh sprememb, čeprav bi lahko že danes razmišljala, kje bo njena vloga v tem procesu in kaj bodo ljudje pričakovali v bodočnosti od nje.

Ključne besede: tehnološka, industrijska revolucija, avtomatika, robotizacija, tiskarna 3D, vlada.

1. Uvod

Pripravil sem nekaj misli glede na novo prihajajočo tehnološko revolucijo, ki je sedanjost in bodočnost našega življenja, katera bo odigrala pomembno vlogo v našem sedanjem in prihodnjem življenju.

Danes smo priča velikih korakov naprej v sektorju IT, avtomatizacije, elektronike, genetike, digitalizacije, interneta, robotike, tudi tiskalnikov 3D, ipd., ki omogočajo stalno tesnejše povezovanje med ljudmi, roboti in avtomatizacijo. Industrijskemu sektorju v svetu se na novo reče t. i. »buzzword« ali predhodnik nove industrijske ere. Namerno ne govorimo o daljših inovativnih sektorjih, kot genetika in podobno, kajti to bi bilo za daljšim izčrpnim ekspozem, kar pa ni današnja moja tema.

Iz zgodovine vemo, da se je industrijska revolucija začela z mehanizacijo in izkoriščanjem vodne sile in pare. Druga industrijska revolucija je prinesla velik korak s proizvodno linijo in elektriko. Tretja pa se je nadaljevala z modernizacijo proizvodne linije ter uvajanje robotike in daljšimi izboljšavami v razvoju avtomatizacije. Koncept četrte industrijske revolucije izhaja iz koncepta, ki je bil predstavljen na mednarodnem sejmu v Hannoveru, leta 2013. Na osnovi tega mišljenja se revolucija usmeri na integracijo digitalnih tehnologij s ciljem izgradnje »smart factory« ali v prevodu »hitre tovarne«.

2. Pomembnost in pojem 4.0 tehnološke revolucije

Pojem »industry 4.0« oziroma četrta tehnološka revolucija daje današnjemu mix tehnološkemu razvoju tudi internet (*ljudi*

in stvari), konektiviteto, razvojne senzorje in umetno inteligenco. Najbolj daleč v Evropi v tem razvoju je Nemčija. Njen moto je: »kvaliteta, hitrost, cenejše in hitrejši proizvodni proces v Nemčiji«, kot enemu izmed največjih izvoznikov na svetu in ima velik narodni interes. Prav zaradi tega je skupina strokovnjakov iz Nemčije prišla na svet s pojmom »industrija 4.0« in z njenimi štirimi osnovnimi dizajnerskimi principi, ki so:

- Interoperabilita – *povezava in komunikacije med ljudmi in stroji*,
- Informacijska transparentnost – *velike možnosti senzorskih podatkov, ki točno informirajo o dogajanju v realnem svetu v virtualnem prostoru*,
- Tehnična asistenca – *razumljiva vizualizacija kompleksnih podatkov (senzorskih) in problemov, fizična pomoč ljudem in*
- Decentralizacija odločanja – *računalniki se lahko sami odločajo*.

To se že danes dogaja in po majhnih korakih se uvaja v nekaterih evropskih tovarnah. Na primer, Volkswagen je začel nedavno v svoji proizvodni tovarni v Wolfsburgu uporabljati 3D očala, katera nazorno prikazujejo dopolnilne informacije logističnim delavcem pri kompletiranju delov k montaži. Uporabnik dobiva v zornem polju očal avtomatično vse potrebne informacije, na primer, katero je odbirno mesto oziroma številko dela, ki se vgrajuje v avto. Integrirana kamera deluje sobežno kot skener črtnih kodov. Pravilne črtne kode so vidljive kot zelene, napačne kot rdeče in tako delavec takoj v trenutku ve, če izbere pravilni del, ki se vgrajuje. Zaposleni na ta način ne potrebujejo kontrolirati informacije na tabletu ali računalniku. S tem načinom imajo obe roki prosti, kar omogoča hitrejšo in varnostno delo. Podoben primer je podjetje Addidas, ki gradi

*Senior Adviser TILC corporation, Wodzislaw Slaski, Poljska
E-mail: florian.margan@gmail.com

tovarno izdelave športne obutve v ZDA, kjer bo proizvodnja 500.000 parov na leto popolnoma robotizirana in bo potreba le 160 zaposlenih. Daljše primere bi še lahko naštevati, kot je izgradnja celo novega pisarniškega objekta s pomočjo 3D tiskalnika, kjer potrebujete le 16 inženirjev, ki vodijo ta postopek in nobenega delavca, avtomatizirana tovarna Nokia v RF, itd.

2.1 Tehnološke inovativne spremembe v svetu

Moderne tehnologije, različne inovacije in aplikacije stalno bolj spreminjajo svet, v katerem živimo. Nasproti temu so politične stranke, vlade in parlamenti ter razni aktivisti v defenzivi in na žalost reagirajo na novitete neverjetno pozno. Med ostalim imam v mislih predvsem šolstvo, ki je več ali manj na nizki intelektualni ravni, kjer jim je prednost le osebni dohodek in dolge počitnice, ne pa inovativnost, napredek ali daljši znanstveni razvoj.

Avtomatizacija, robotizacija in razširjeni 3D tisk,... predstavljajo evfemistično rečeno poziv – klic, kateri naš svet spremeni na način, katerega si danes ne moremo predstavljati. Na primer, Nemčija bi lahko imela veliki problem z zaposlovanjem emigrantov, kajti pričakujem zaradi bodoče tehnološke revolucije občutni padec delovnih priložnosti. Največji pokles bo v administraciji, v proizvodnji, dizajnu, medijih, sektorju zabave, tudi v gradbeništvu. Vedno bolj bodo prišle do izraza človeške sposobnosti in znanje, katerega za sedaj ne disponira robot, t. j. kreativnost, sposobnost kritičnega mišljenja, sodelovanje in aktivno se pogajati.

4. tehnološka revolucija ne pade iz dneva na dan. Ta proces že teče. Vidimo ga tudi že v vračanju podjetij iz ZDA in Kitajske, respektive jugovzhodne Azije, nazaj do ZDA. **Avtomatizacija, internet, robotika, biotehnologija, 3D tiskalniki, ipd. bodo podpirali lokalizacijo proizvodnje, zmanjševanju vpliva mednarodnih korporacij in spremembo mednarodne delitve dela, katera je speta z procesom globalizacije.** Ta povratek proizvodnje ne bo prinašal povečanja zaposlovanja in naraščanja delovnih mest. Priporočam preštudiranje novih študij, ki nam o tem več povedo za lažje razumevanje o 4. tehnološki revoluciji, o kateri pišem¹⁻⁸ in lahko mirno rečem: «bodočnost več ne bo to, kar imamo v sedanjosti».

Tehnološke spremembe ne bodo vplivala na visoko tehnološko razvite države, kot so ZDA ali Nemčija, vendar bodo imele velik vpliv na spremembe na Kitajskem in predvsem v

manj razvitih ekonomijah EU, kajti spremembe so izredno hitre in s tem raste neravnost in realni osebni dohodki niso v sorazmerju s produktivnostjo dela (*o tem govori tudi mednarodna organizacija dela*). S tega navedenega vidim veliko nevarnost, da se bodo manj razvite države znašle v velikih težavah, kajti ne bo mogoče slediti hitremu tehnološkemu razvoju razvitih držav in bomo nekakšne »zombi države«. Mislim, da se tega premalo zavedamo tudi v Sloveniji.

Zanimiva je tudi poravnava dveh pomembnih trendov razvitih držav: demografski razvoj in avtomatizacija. Zaključek je ta, da je avtomatizacija lahko ena od rešitev demografskega razvoja (*problem populacije, ki se stara*), vendar večjim rizik glede zaposlenosti je avtomatizacija! O tem v nadaljevanju.

Danes je popolnoma jasno, da prehod do sveta presežkov v razvitih državah pomeni, da se glavni ekonomski problem in vloga trgu dramatično spremenita. Trg je mogoče dober mehanizem za rešitev problematike primanjkljajev, ali je le-ta tudi na strani presežkov? Se lahko v bodočnosti zaradi navedenega spremeni vloga države? Seveda, saj se pod tlakom tehnoloških sprememb in daljših bodočih kriz pojavi nevarnost razpada.

Transformiral se ne bo samo delovni trg, ker le-ta še dodatno poudarja razliko med kategorijami zaposlitve in dela, ampak se v celoti povečajo socialni problemi in s tem revščina delavcev in tudi tistih, ki v novem svetu ne bodo uporabni.

Kaj bo s presežkom ljudi, to bo ključnega pomena v bližnji prihodnosti. Mi danes ne vemo, kam nas privede četrta tehnološka revolucija, vendar mislimi, da bo že nekako šlo po starem naprej bi bila ogromna napaka⁹, ki pa se je žal, danes premalo zavedamo.

Tehnološko vprašanje v bodočnosti bo zelo pomembno. Postopna razširitev avtomatizacije in robotike pomeni vprašanje: kam z neuporabnimi ljudmi? Mogoče lahko iščemo rešitev v storitvenem sektorju (*ki pa ne vzdrži dolgo, saj bi bil napihnjen balon, ki lahko poči*). Lahko iščemo našo usmeritev k aplikaciji brezpogojnega osnovnega dohodka (*primer Finska*) ali najdemo mehanizem, kam usmeriti delovno silo, recimo, do sektorjev, kot je socialni, ki pa bo izredno težko generalizirati kakršenkoli profit - dobiček (*kot je socialno delo, zdravstvo, znanost, razvoj oziroma skrb o okolje,*), razen, če ne bodo privatizirane s strani korporacij ali pa se bodo organizirale kot neprofitne organizacije, ki bodo živele na račun davkoplačevalcev, kar ni rešitev, vendar vse bolj in bolj jih podpiramo danes na račun davkoplačevalcev.

¹⁻⁸ <http://www.weforum.org/events/world-economic-forum-annual-meeting-2016/sessions/a-world-without-work>, 20-23.1.2016. World Economic Forum Annual Meeting, 20-23 January 2016 Davos-Klosters, Switzerland.

² http://www.oxfordmartin.ox.ac.uk/downloads/reports/Citi_GPS_Technology_Work_2.pdf TECHNOLOGY AT WORK v2.0, *The Future Is Not What It Used to Be*, Citigroup 2016, Citi GPS: Global Perspectives & Solutions together with Oxford Martin School, University of Oxford.

³ PwC, University of Southern California & London Business School (2013), *PwC's NextGen: A global generational study*, 2013.

⁴ Lin P, Abney K, Bekey G, 2011, Robot Ethics: Mapping the Issues for a Mechanized World, *Artificial Intelligence*, 175, 942-949. 146.

⁵ Stephen S. Wu, Summary of selected robotics liability cases, *Cooke Kobbick & Wu*, July 12, 2010. 147.

⁶ Rand, Transportation, Space and Technology Program, 2014.

⁷ Calo R, 2014, *The Case for Federal Commission*, Brookings September 2014.

⁸ Susskind, R., and Susskind, D. (2015), *The Future of the Professions: How Technology Will Transform the Work of Human Experts*, Oxford: Oxford University Press.

⁹ <http://www.project-syndicate.org/commentary/economic-problems-age-of-abundance-by-j--bradford-delong-2016-01...J>. Bradford delong, (2016), *Economics in the Age of Abundance*, 28.1.2016.

Vemo tudi to, da na današnji svet vplivajo tako imenovani mega trendi. Pri tem gre za obsežne razvojne tendence, ki vplivajo na našo bodočnost in to so:

- digitalna ekonomija; v okvirju le teh je vpliv tehnologije na podjetništvo vsepovsod prisotno. V tej odvisnosti je rast start-upov,
- v odvisnosti globalizacije trga se objavljajo novi podjetniški in investicijski modeli, ki prihajajo z jugovzhodne regije,
- urbanizacija in razširjanje površin mest,
- problem izkoriščanja naravnega bogastva,
- finalna nova koncepcija zdravstva
- in sama tehnologija, ki bo prinesla nove spremembe v naš način življenja.

V sedanjih dobi se na veliko govori glede digitalne ekonomije, katera prinaša velike spremembe, prav tako v odvisnosti od mobilnih aparatov. Povečanje podatkov zelo menja odnos med strankami - ponudniki in končnimi potrošniki. Milijarde senzorjev, kateri so med nami, menjajo način našega življenja, kar pa pomeni tudi veliko nevarnost kybe kriminalitete. Stalno bolj se pojavljajo napadi na informacijske tehnologije in stalno bolj je težko ohraniti podjetniške, potrošnikove in osebne podatke (*srečujemo se z nesmiselnimi zahtevki glede tega s strani EK, kot EP*).

Problem vidim tudi v tem, da EU še do danes ni odprla vrat v oblasti podjetniških služb in digitalnega trgovanja, kot na primer ZDA, ki so to davno storile. Abstinenca digitalnega trga in služb poškoduje razvoj moderne ekonomije v Evropi. V svetu vladajo vrhunske tehnologije, tehnološki giganti kot so Apple, Amazon, Google, Facebook, itd. Evropa kot Slovenija se bo še naprej šepajoče plazila na mestu, dokler se ne bodo zavedali napake in spustili takšne reforme (*vprišanje davkov, reforma delovnega trga, šolstva, investicijske stimulacije, ipd.*), katere ekonomika potrebuje. Brez globokih sprememb v našem mišljenju bomo korakali naprej, zaostajali in delež Evrope v globalnem DBP bo padal¹⁰.

2.2 Kaj lahko pričakujemo v bodočnosti

Glede na to, da se bodo današnji svetovni problemi nadaljevali tudi za 25 let in bodo vsakdanjost našega življenja in če globalno gledamo, se bo življenje v 2040. letu zelo spremenilo. Vozili se bomo v avtomobilih, ki bodo sami vozili (*kar se že danes poskuša v ZDA in uvaja na trg - Tesla*), delovale bodo hitre pisarne, droni in roboti bodo vsakdanjost in kavarne s specialno ponudbo brez pripojitve na internet.

Vprašanje bo, če bomo pripravljeni živeti v online svetu. Sicer pa bi za predvidevanje kaj bo čez 25 let naprej potrebovali kristalno kroglo. Pa vendar poskusimo v smislu kot to predstavljajo strokovnjaki iz ZDA, iz podjetja Johnson Controls v svoji viziji »Smart Workplace 2040: The Rise of the Workspace Consumer«, kjer že v uvodu opozarjajo, že njihove predikcije stojijo na osmih predpostavkah in to so¹¹⁻¹⁴:

- Delovišče ne bo geografično omejeno samo na eno delovno mesto (*delo se bo vršilo od doma, na cesti – potovanju do službe, dopustu, itn.*),
- Mesto bo eno veliko igrišče (*fitness, delo, počitek, šport, zabava...*, *to se bo vse nahajalo ali na delovnem mestu ali v oddaljenosti do 20 km od doma*),
- Vso delo se prenese do tako imenovanih kampusev,
- Do pisarne ne bo potrebno prihajati, razen v primeru sestanka oči v oči,
- Sodelovanje med zaposlenimi bo potekalo virtualno,
- Tehnologija bo osnova družbe,
- Stalno bolj se bo poudarjala fleksibilna delovna doba (*kar se že danes dogaja*),
- Vse projekte bodo imeli na skrbi specialno izbrani strokovnjaki.

Na primer: Eko Kampus bo nadomestil klasične pisarniške zgradbe in tovarne. To bo nekako mesto v mestu in bo spominjalo na filozofijo Disneylanda. Tako kot je površina v Disneylandu razdeljena na različne atraktivnosti, bo tudi v Eko Kampusu, kjer bodo različne zgradbe služile različnim dejavnostim. Na vsakem koraku vas bo spremljala virtualna asistentka, podobna znani Siri od Appli ali Cortane od Microsofta. Po hodnikih se boste srečevali z roboti, ki bodo skrbeli za vsakodnevno upravljanje in vzdrževanje objekta. V kompleksu bo tudi kavarna, kjer se boste spočili, z nazivom Faraday. Sofistična kavarna bodočnosti bo popolnoma odpojena od online sveta z namenom, da se odpočijete. S tem ko boste »offline« bo to kot nekakšen luksuz, saj boste obranjeni pred prilivom informacij.

Po končanem delu greste domov s pomočjo futurističnega transporta. »Warp Workspace« lahko označimo kot transport na steroidih, saj boste lahko potovali po zemlji ali po zraku. Vse to izgleda na osnovi predpovedi Johnson Controls, da bomo povezani s predmeti in kiber opremo, ki bo maksimalno zagotavljala našo delovno efektivno.

Za to bo potrebno zgraditi velike internetske prenosne kapacitete, povečanje kapacitet baterij, itd. Postavlja se vprašanje, kdo bo imel pregled nad vsemi temi podatki in kakšno

¹⁰ Anders Aslund, (2015), *Evropa ztratila cestu, Europe lost its way*, Project Syndicate, Euro, 23.11.2015, str. 15.

¹¹ Smart Workplace 2040: The Future of Work | Take It Personally <https://takeitpersonally.com/.../smart-workplace-2040-the-future-...> 21. 10. 2015 - According to a new report called "Smart Workplace 2040" by CBRE Global ... Part of a new generation of workspace consumers, she chooses exactly where ... You Can Make your Employees Stay Without a Raise.

¹² Smart Workplace 2040: The rise of the workspace consumer [Johnson ... danielschristian.com/.../smart-workplace-2040-the-rise-of-the-wor... 2. 6. 2015 - New report lays out its 2040 vision of

the workplace of the future — from workplaceinsight.net by Mark Eltringham.

¹³ Smart Workplace 2040 - CBRE... www.cbre.us/services/.../SW2040-CBRE-ENG-DIGITAL.pdf The rise of the workspace consumer...The scenario Smart Workplace 2040.

¹⁴ SMART WORKPLACE 2040 - IFMA Foundation... https://foundation.ifma.org/.../fmj_sep-oct_2015_sanquist.pdf?... 46. WWW.IFMA.ORG/FMJ | SEPTEMBER/OCTOBER 2015. THE RISE OF THE WORKSPACE CONSUMER 18. SMART WORKPLACE 2040. F. A. CILIT. Y.MANA.

bo uporabljanje, predvsem pa ali smo kot skupnost pripravljeni biti stalno v online dostopnosti.

Kot primer navajam igro »POKEMON GO«, ko ljudje na vse možne načine, na raznih nesmiselnih mestih, lovijo pokemone (*tudi premierka Norveške med zasedanjem parlamenta*), to se kaže kot velika zabava. Igra z razširjeno realiteto »augmented reality« v sedanjosti predstavlja veliko spremembo, s katero se bomo v naslednjih letih velikokrat srečali.

Te spremembe pridobivajo na hitrosti in bodo v naslednjih letih igrane pomembno vlogo v svetu, ki se spreminja in ki nas obdaja. Bistvo navedene igre je v realnem svetu zbirati nekaj, kar v resničnosti ne obstaja. Težko je reči, kako bo to vplivalo na nas v bodočnosti in kakšne nove aplikacije se bodo pojavile. V vsakem primeru živimo v obdobju, kjer moderne tehnološke digitalizacije oziroma nastajajoče umetne inteligence sproščajo ogromno prostora za nove aplikacije in trike, ki bodo postopoma prodrli do našega vsakdanjega življenja in ga bodo, ne zavedajoč se, spremenili. Ne pozabimo, da igra Pokemon prinaša velike finančne dobičke.

Nekatere od njih, kot na primer Facebook, UBER, razni start-upi ali Airbnb ter mnoge druge daljše, igrajo v našem načinu življenja zelo spreminjajočo se vlogo, vendar se tega ne zavedamo. Te aplikacije imajo na našo življenje veliki vpliv. Države pozno spoznavajo, kakšen vpliv imajo socialne oziroma podobne službe na naše skupno življenje, na proizvode, službe, ekonomiko, zaposlenost in socialni sistem, prav tako pa tudi na šolstvo in celo vrsto daljših oblasti delovanja. Politika je v defenzivi, kot bi izgubljala vpliv na svet, v katerem živimo (*primer aktivnost socialne mreže pri neredih v Libiji, Egiptu, itd.*). V večji meri samo reagira na spremembe, ki prihajajo iz drugih okolij kot pa je politična sfera.

Nova študija »Boston Consulting Group« predpostavlja, da do leta 2025 ne bo četrtnina današnjih delovnih mest zasedena z delavci, kajti nadomestili jih bodo stroji. Oxfordska Univerza predpostavlja, da tekom desetih oziroma dvajsetih let ogrozi avtomatizacija 35 % sedanjih delovnih mest! **Imenovali so 700 delovnih mest, ki bodo najbolj ogrožena.** Med nji spada **delavec tele-marketinga, zavarovanja, laboratorijski tehnik, vozniki tovornih vozil, pravniki, reporterji, novinarji, delavci v turističnih agencijah, tudi delavci na blagajnah v supermarketu, itd.** Vse te nadomesti hitri softwer – napredujoča umetna inteligenca. Delavci v komunalni ali proizvodni sferi ne bodo tako ogroženi, med tem pa bo **zaželen in perspektiven psihiater.** Lahko si mislimo zakaj. Stroji in roboti ne potrebujejo počitka in nimajo nobene potrebe po WC-ju ali psihiatru.

Drugače povedano, recimo v dobi robotov bodo dobili delo predvsem izobraženi ljudje z osebnimi nazori in prakso, kajti danes že v avtomobilskemu sektorju opravljajo roboti 90 % vsega proizvodnega dela. Od 750 tis. zaposlenih v avtomobilski

industriji v Nemčiji jih bo potrebno v bodočnosti le 1/10 (*elektro avtomobili od 2030*)! Z razvojem pričakujemo, da se bo ta procent povečal. Postopoma bodo prebirali tudi računovodstvo in na željo kupca preko interneta izbere produkt, katerega roboti izdelajo in mu ga pošljejo zraven s fakturo. Mislite, da je to Sci-fi, ne, ker tehnološka revolucija 4.0. s seboj prinaša avtomatizacijo, kjer stroji prevzamejo enostavno in dolgočasno delo, katero danes delajo delavci, predvsem ti z nižjo kvalifikacijo¹⁵. S tem bodo nastali novi problemi, kot naprimer v Nemčiji danes: ko je prišlo več kot 1,5 mil. emigrantov. Velika nemška podjetja so jih zaposlila nekaj čez 50. Danes kanclerka Merklova pritiska na vodilne osebe velikih podjetij, da jih morajo več zaposliti. Nemška vlada mora nujno zaposliti več delavcev s strani emigrantov, da le ti ne bi tako na veliko obremenjevali socialni sistem. Podjetja se branijo z argumentom, da le ti niso usposobljeni za kvalificirano delo, saj ne razumejo jezika, v večini nimajo ustrezne izobrazbe in nimajo delovnih navad. Po anketi iz meseca julija (2016) je časopis Frankfurter Allgemeine Zeitung izvedel anketo med 30 največjimi podjetji v Nemčiji, ki imajo več kot €1,1 mld. prihodka in zaposlujejo cca. 3.5 milijona delavcev¹⁶. Ta podjetja so zaposlila le minimalno število delavcev, kot Deutsche Post, 50 emigrantov, softwerovo podjetje SAP in farmacevtski koncern Merck le po 2! Z uvajanjem avtomatizacije, predpostavljam, da jih ne bodo potrebovali.

2.3 Bodočnost: uspešna podjetja brez zaposlenih

Rekli bi, saj situacija vseeno ni tako slaba, kot se predvideva, pa vendar številke govorijo drugače. V letu 1962 je imelo eno izmed največjih podjetij, General Motors približno 500.000 zaposlenih. Danes je ravno nasprotno. Eno izmed največjih podjetij (le eno) ima več kot 100.000 zaposlenih, to je Walmart z 2.2 milijoni zaposlenih. Ostala štiri, kot so Apple, Google, Exxon in Microsoft imajo skupaj le 500.000 zaposlenih. Razlog je v tem, da je vse bolj prisotna digitalizacija in outsourcing delovne sile. Apple recimo izkazuje le nekaj internih zaposlenih, med tem ko izdelke montira zunanjo podjetje Foxconn, ki ima več kot milijon zaposlenih. Zanimivo je, da ima večina uspešnih podjetij, ki na trgu uspejo, zelo nizko število zaposlenih. Recimo Facebook nima več kot 15.000 zaposlenih za nedoločen čas. Twitter ali Yelp z milijon uporabniki imajo le 5.000 zaposlenih. V večini Start-upu, ki uspe, ne povečujejo števila zaposlenih. Prav tako zmanjšujejo zaposlene v bankah, kot na primer Deutsche bank, ali Unicredit itn.

Mislím, da prihajamo do nekakšne »uberizacije« delovne sile, kajti podjetja, ki delujejo na internetu, na potrebujejo velikega števila zaposlenih. V trenutku, ko jih potrebujejo pa najemajo externe – zunanje sodelavce po pogodbi o začasnem delu. Pojem »uberizacija« je poimenovan po alternativni taxi službi – imenujemo ga kot klasični »švarc sistem«.

¹⁵ ThinkStock, Hana Dubnová, (2016), Začala nová průmyslová revoluce. roboti ohroží i kancelářské profese, Magazin, 27.1.2016 <http://zpravy.tiscali.cz/zacala-nova-prumyslova-revoluce-roboti-ohrozi-i-kancelarske-profese-270995>.

¹⁶ <https://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/411872-merkelova-chce-primet-velke-firmy-aby-zamestnavaly-vic-migrantu.html> ...13.8.2016.

To so osebe, ki svoje delo za podjetje opravljajo po pogodbi, kot to opravljajo redno zaposleni, vendar nastopajo kot samostojni (*nekakšni*) obrtniki ali s.p.-ji. Seveda brez socialne varnosti in daljših benefitov, ki jih imajo redno zaposleni v podjetju ali uslužbenci v javni upravi, kot so na primer učitelji, itd. ki so zaposleni za nedoločen čas v družbeni sferi. Na žalost je to delo najbolj zaželeno v današnji dobi. Ostalim delavcem (*ki niso zaposleni v družbeni sferi*) bi lahko rekli, da izvajajo s.p.-je kot »prekarno delo«. Sem prepričan, da ni glavni problem in nevarnost za sedanji trg dela avtomatizacija na vseh nivojih, ampak ravno ustvarjanje mreže zunanjih sodelavcev. Uspe le tisti, ki se temu prilagodijo, vendar je to v sedanjosti in v bodočnosti velik problem, ki bo izzival velike socialne nemire v družbi. Zakaj? Ker to družbo vodijo večja večina nesposobnih politikov in uslužbencev, na kar že dolgo opozarjam. Uspela bo le taka družba, ki bo skrbela za socialo na vseh ravneh razvoja družbe.

Pomembno bo, da si delavci najdejo svoje mesto na »online trgu« delovnih ponudb. LinkedIn danes več ni dovolj, ponudbe se iščejo že na mreži Amazon Mechanical Turk. Tam je dovolj povpraševanj in ponudb. **Na žalost, uspeli bodo le tisti, ki ne bodo zahtevali velikega plačila za svoje delo in ne socialnih dajatev, kar bi po mojem lahko vodilo v entropijo sistema.**

Kot primer podajam tiskarno 3D, s pomočjo katere si tiskate kakršenkoli izdelek v prima kvaliteti in nizki ceni (*mimogrede se danes s pomočjo tiskarne 3D postavljajo stanovanjske hiše ob prisotnosti le nekaj inženirjev in visokokvalificiranih tehnikov – primer Dubaj*), po zahtevi kupca. To bo zahtevalo komplicirani informacijski sistem, data baze, itd., kar majhni proizvajalci ne bodo zagotavljali, bodo pa zagotavljale le mednarodne korporacije, ki bodo imele vse potrebne informacije, ki jih zahtevajo kupci.

Tehnični razvoj in inovacije bodo konstrukcijsko izgledale v smislu modularnih sistemov iz katerih bo mogoo ustvariti neke vrste puzzle. Ta celotna tehnološka priprava modularnih sistemov bo v rokah velikih transnacionalnih družb, ki bodo dale v najem lastni know-how k izdelavi posameznih delov proizvodnega procesa. Na ta način se dokončno spremeni podoba proizvodne verige, sodelovanja služb, itd.

Vprašanje v bodočnosti pa bo: kakšno vlogo bo imela država – vlada?, kaj nam bo garantirala? Sem siguren, da nam bo zagotavljala varnost, zdravje (*v mejah možnosti – samoplačevanje*), izobraževanje? In kar se najbolj bojim, bo kot po navadi deklarirala, da odpira nova delovna mesta in to pred vsako izvolitvijo parlamenta, kar je seveda daleč od realnosti in resnice.

Ljudje se bodo spraševali, ali nas bo država ohranila pred to realno grožnjo – izgubo delovnih mest in spremembami, ki jih prinaša nova tehnološka revolucija. V takem primeru bo logično, da država vstopi do tega procesa. Vsekakor 4. tehnološko revolucijo realizirajo predvsem mednarodne korporacije, kot je Volkswagen, Siemens, Apple, Google..., za te pa so vlade, kot je tudi slovenska, premajhne. Vendar obstaja delna rešitev za vlade in samoupravo in to je »Smart: Cities, Transport, Education, itd.«. Inteligentna mesta bi mogla radikalno spremeniti pritisk na energijo, transport, emisije, zdravstvo in izobraževanje, ki je fundamentalnega pomena. Tukaj se mora izkazati vlada, seveda v primeru, da ne razproda elektran,

čistilne naprave, čiščenje odpadnih vod, železnice, pristanišče in seveda nenazadnje zdravstvene ustanove – bolnišnice in domove ostarelih. Tu bo vloga vlade pomembna, vendar z ozirom na izkušnje pretekle divje privatizacije v ta trenutek ne verjamem.

Kot primer si predstavljajte inteligentno mesto, kjer prevoz v aglomeraciji vršijo avtomobili, avtobusi brez voznikov. Nobene nesreče, škode, noben riziko, ko se morate pripeljati od točke A k točki B hitro, optimalno in varno. Podpora tega sistema transporta je naloga vlade in mesta. Povezava med aglomeracijami s hitrostno železnico omogoča udoben in hiter premik. To je le en primer naloge, ki bi jo morala imeti vlada, oziroma mesto.

3. Zaključek

Osnovna vizija t. i. četrte tehnološke ali industrijske revolucije je ta, da nastanejo »hitre –tovarne, mesta, izobraževanja, transport, itd.«, ki bodo uporabljali kibernetično – fizikalne sisteme. Delavci opravljajo enostavno, ponavljajoče se delo, bodisi na trakovih ali na kakšnem drugem delovnem mestu. Srečali se bomo z veliko številko nezaposlenih z nizko in nižjo kvalifikacijo, ki ne bodo imeli možnosti si poiskati novo delovno mesto.

Sled navedenega bo stanje zelo pomembnega osnovnošolskega, srednješolskega in fakultetnega sistema izobraževanja, v smislu in pomenu temeljnega bodočega uspešnega inovativnega izobraževanja, ki je v Sloveniji na relativno ne preveč dobrem nivoju in premalo zahteven (*po mojem osebnem mnenju*), katerega je potrebno od temeljev spremeniti v prihodnosti. **Ekstremno hitra in spremenljiva doba zahteva kreativnost, sposobnost analizirati, delo v skupinah in daljše aktivnosti, katere v Sloveniji ta trenutek niso v teku** (*govorim o srednjih tehničnih šolah, kot osnova daljšega študijskega procesa na Univerzah*). Razlog, zakaj se v Sloveniji daje velik poudarek na memoriranju je enostaven: učitelji radi predavajo fakte, ki jih ponavljajo iz leta v leto zaradi tega, ker se enostavno da dobro spraševati. Veliko težje je ugotavljati vzroke in soodvisnosti. Najboljša cesta je izobraževanje in s tem delo v teamu. Naučiti je potrebno dijake (*meta kognica – naučiti jih se učiti*), da skupaj sodelujejo (*primer ZDA*), predstaviti jim skupinske vloge, kajti vsak ne more biti dober matematik, kemik, ..., ampak je v skupinskem delu lahko zelo dober sodelujoči in s svojim drugačnim, inovativnim pristopom lahko svoj del dobro prezentira. Klasična matura nima nobenega smisla, kjer se morajo znova vse (*več ali manj*) na pamet učiti. To naša inovativna družba ne potrebuje, potrebuje individualnost in specifičnost. Vsak izmed nas je drugačen, lepši ali slabši v neki zadevi in to je fakt. Potreben bo moderni pristop učenja na Pedagoških fakultetah po mednarodnih standardih PISA, ali kako drugače.

Spremeni se tudi vloga vlade in mesta, ki bo odgovorno postavljeno pred tehnološko revolucijo, ki pa ji po mojem mnenju ne bo kos tako, kot jo danes vidim (*pogosti odstopi ministrov, neznanje in neusposobljenost posameznih politikov, kajti potrebovali bomo strokovnjake, psihologe, itd., in ne politike, ki mlatijo prazno slamo in niso v praksi pokazali uspešnih rezultatov*). Premalo se zavedajo, da pod pritiskom tehnoloških sprememb in daljših kriz (*finančna, zdravstvena, socialna...*) lahko pride do razpada samega družbenega sistema.

Srečevali se bomo z naraščanjem telesnih, vedenjskih in duševnih motenj z depresijami, anksioznosti, mamili, alkoholizmom, kriminalom ter s trpinčenjem in stresom na delovnem mestu pri ljudeh, ki pogosto iščejo delo. Kdo bo plačal zdravljenje teh ljudi, kdo bo plačal psihiatre? Na to nimam odgovora. Seveda pa bo ključno vprašanje: »kam s presežkom delovne sile, hudobo upokojencev, izgubljeno in nezaposleno generacijo »x« in tudi generacijo »y« v transformaciji delovnega trga, ki nas v prihodnje neusmiljeno čaka. Kaj pa generacija »z«?

Literatura

- [1] Anders Aslund (2015), *Evropa zratila cestu, Europe lost its way*, Project Syndicate, Euro, 23.11.2015.
- [2] Autonomous Vehicle Technology, A guide for policy makers. 148 Calo R, 2014, The Case for Federal Commission, Brookings September 2014.
- [3] F. A. CILIT. Y.MANA, (2016), *The rise of the workspace consumer 18, Smart workplace 2040 - IFMA foundation...* https://foundation.ifma.org/.../fmj_sep-oct_2015_sanquist.pdf?...WWW.IFMA.ORG/FMJ/September/October 2015.
- [4] Hana Dubnova, ThinkStock, (2016), *Začala nová průmyslová revoluce. roboti ohroží i kancelářské profese*, Magazín, 27.1.2016, <http://zpravy.tiscali.cz/zacala-nova-prumyslova-revoluce-roboti-ohrozi-i-kancelarske-profese-270995>.
- [5] J. Bradford delong, (2016), *Economics in the Age of Abundance*, 28.1.2016 <http://www.project-syndicate.org/commentary/economic-problems-age-of-abundance-by-j-bradford-delong-2016-01>.
- [6] Lin P, Abney K, Bekey G, 2011, *Robot Ethics: Mapping the Issues for a Mechanized World*, Artificial Intelligence, 175 , 942-949. 146.
- [7] Mark Eltringham, (2015), *New report lays out its 2040 vision of the workplace of the future*, Smart Workplace 2040: The rise of the workspace consumer, Johnson... danielschristian.com/.../smart-workplace-2040-the-rise-of-the-wor...2. 6. 2015.
- [8] PwC, University of Southern California & London Business School (2013), *PwC's NextGen: A global generational study*, 2013.
- [9] Stephen S. Wu, Summary of selected robotics liability cases, Cooke Kobbick & Wu, July 12, 2010.
- [10] Susskind, R., and Susskind, D., (2015), *The Future of the Professions: How Technology Will Transform the Work of Human Experts*, Oxford: Oxford University Press.
- [11] Smart Workplace 2040: The Future of Work/Take It Personally <https://takeitpersonally.com/.../smart-workplace-2040-the-future-...21>. 10. 2015 – According to a new report called “Smart Workplace 2040” by CBRE Global.
- [12] Mark Eltringham, (2015), *New report lays out its 2040 vision of the workplace of the future*, Smart Workplace 2040: The rise of the workspace consumer, Johnson... danielschristian.com/.../smart-workplace-2040-the-rise-of-the-wor...2. 6. 2015.
- [13] http://www.oxfordmartin.ox.ac.uk/downloads/reports/Citi_GPS_Technology_Work_2.pdf TECHNOLOGY AT WORK v2.0, *The Future Is Not What It Used to Be*, Citigroup 2016, Citi GPS: Global Perspectives & Solutions together with Oxford Martin School, University of Oxford.
- [14] Smart Workplace 2040 - CBRE... www.cbre.us/services/.../SW2040-CBRE-ENG-DIGITAL.pdf, *The rise of the workspace consumer...The scenario Smart Workplace 2040*.
- [15] <https://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/411872-merkelova-chce-primet-velke-firmy-aby-zamestnavaly-vic-migrantu.html...13>.8.2016.
- [16] World Economic Forum, Annual Meeting, 20-23 January 2016, Davos-Klosters, Switzerland, <http://www.weforum.org/events/world-economic-forum-annual-meeting-2016/sessions/a-world-without-work...20-23.1.2016>.

Branko Škafar*

Skupne značilnosti sistemov vodenja kakovosti in modelov odličnosti ter vzroki za njihovo neizpolnjevanje pričakovanj v praksi

POVZETEK

Cilj vsake organizacije je da deluje učinkovito in uspešno. Organizacije se tega lotevajo različno. Sistemi vodenja kakovosti in modeli odličnosti so orodja, ki so organizacijam v pomoč, da učinkovito (delajo na pravi način) in uspešno delujejo (delajo prave stvari). V tem prispevku so primerjani nekateri sistemi vodenja kakovosti in modeli odličnosti in to tako v zasebnem kot javnem sektorju. Večine sistemov vodenja kakovosti (razen ISO 9001 in modela odličnosti EFQM ter PRSPO) predstavljenih v tem članku je avtor tega članka, avtor ali soavtor. V članku so prikazane skupne značilnosti in pomen ali koristi sistemov vodenja kakovosti in modelov odličnosti za organizacije ter na osnovi raziskave ugotovitve zakaj sistemi kakovosti v organizacijah delujejo in zakaj ne. Na koncu je podanih nekaj predlogov za izboljšanje delovanja sistemov vodenja kakovosti in modela odličnosti, v praksi.

Ključne besede: učinkovitost, uspešnost, sistemi vodenja kakovosti, modeli odličnosti, prednosti in slabosti sistemov vodenja kakovosti in modelov odličnosti.

Uvod

Vsaka organizacija si želi biti uspešna in učinkovita. To pomeni delati prave stvari na pravi način. Sliši se preprosto ampak preproste stvari so v svoji vsebini precej zahtevne.

Na poti do učinkovite in uspešne organizacije pa so le tem v pomoč znana standardizirana in nestandardizirana orodja za doseganje kakovosti in odličnosti. V tem prispevku bomo predstavili pomen in skupne značilnosti nekaterih sistemov vodenja kakovosti in modelov odličnosti ter na osnovi raziskav podali ugotovitve zakaj le ti v praksi delujejo oz. ne delujejo. Primerjali bomo sistem vodenja kakovosti ISO 9001, sistem vodenja kakovosti v višjih strokovnih šolah, sistem vodenja kakovosti v visokih šolah, sistem vodenja kakovosti Kakovost za prihodnost vzgoje in izobraževanja, sistem vodenja kakovosti v gasilstvu, model poslovne odličnosti v komunalnem podjetju, model odličnosti v višjih strokovnih šolah in model odličnosti PRSPO in EFQM. Razen mednarodnega standarda ISO 9001 in modela odličnosti EFQM je avtor ali soavtor ostalih navedenih orodij, avtor tega članka.

Skozi več kot 20 letno delovanje avtorja tega članka na področju sistemov kakovosti in modelov odličnosti je bilo opravljenih tudi več raziskav o uporabi teh orodij. V članku so predstavljene rezultati raziskav zakaj v praksi orodja za zagotavljanje kakovosti in odličnosti delujejo in zakaj ne.

Slabosti predstavljajo priložnost organizacijam, da se izboljšajo in so hitrejša na poti do učinkovitega in uspešnega poslovanja.

Skupne značilnosti sistemov vodenja kakovosti in modelov odličnosti

V članku bomo omejeni s primerjavo le nekaterih sistemov vodenja kakovosti in modelov odličnosti. Primerjali bomo Sistem vodenja kakovosti ISO 9001, sistem vodenja kakovosti v višjih strokovnih šolah, sistem vodenja kakovosti v visokih šolah, sistem vodenja kakovosti Kakovost za prihodnost vzgoje in izobraževanja, sistem vodenja kakovosti v gasilstvu, model poslovne odličnosti v komunalnem podjetju, model odličnosti v višjih strokovnih šolah in modela odličnosti PRSPO in EFQM.

Skupne značilnosti omenjenih sistemov vodenja kakovosti so:

- vsi imajo osnovo v tako imenovanem **PDCA (planiraj - izvedi - izmeri - izboljšaj) krogu** (spirali),
- **vodenje** (ustrezni vodja - inovativni, timski, vizionarski, povezovalni, motivator) je osnova za doseg usmeritev organizacije (vizija, poslanstvo strategija, plani, merljivi cilji),
- **ljudje in viri** (ustrezni kadri (kompetentni), infrastruktura in tehnologija) so ključ za doseganje ciljev organizacije,
- **procesni pristop** (proces (organizacija mora imeti definirane proces) je potrebno stalno (vsaj vsako leto (op. avtor članka)) izboljševati). S tem se dosega

*Ekonomška šola Murska Sobota, Višja strokovna šola
E-mail: branko.skafar@siol.net

izboljševanje kakovosti, zniževanje stroškov in skrajševanje časa samega procesa,

- **meritve** (organizacije morajo meriti ali so dosegle zastavljene merljive cilje),
- **stalne izboljšave na vseh področjih (organizacije morajo za svoj obstoj izboljševati procese in poslovanje, saj se vse spreminja (izdelki, storitve, konkurenca, kupci, dobavitelji...)).** Zato so nujen sistematičen pristop do izboljšav, inovacij (od zbiranja idej do uresničitve).

Skupna značilnost modelov odličnosti so (velja tudi vse kar je navedeno pri sistemih vodenja kakovosti):

- odličnost je **nadpovprečnost** (glede npr. na konkurenco in druge organizacije)
- **stalne izboljšave, nadpovprečni poslovni rezultati** (izguba ne more biti)
- **zadovoljstvo vseh deležnikov organizacije** (kupci, lastniki, zaposleni, dobavitelji, ožja in širša družbena skupnost (poudarek torej tudi družbeni odgovornosti). Zadovoljstvo vseh deležnikov se (vsaj letno) meri in se mora izboljševati. Trendi z leti morajo biti seveda pozitivni. Prikazovanje naj bi bilo večletno (vsaj zadnjih 5 let) Pri tem je najpomembnejše zadovoljstvo kupcev in ključni rezultati delovanja).

Analiza uporabe modelov kakovosti in odličnosti

Na osnovi uporabe sistemov vodenja kakovosti in modelov odličnosti je bilo opravljenih več raziskav (opravi avtor tega članka). Na osnovi raziskav se je ugotavljalo zakaj orodja za zagotavljanje kakovosti in modeli odličnosti ne delujejo kot so si avtorji le teh zamislil oz. kako bi naj delovala na organizacije. Vsekakor bi se z njihovo pomočjo lahko organizacije izboljševale, zadovoljstvo deležnikov organizacije bilo vsako leto višje, poslovni rezultati nadpovprečni in še kaj.

Avtor članka je opravil 9 raziskav (vključenih nekaj več kot 100 organizacij v zasebnem in javnem sektorju, ki imajo vzpostavljen sistem vodenja kakovosti) in ugotovil sledeče:

- **problem vodenja** (vodenje brez vizije, brez strategije, brez merljivih ciljev, vodja odloča vse sam...),
- **problem poslovnih procesov** (nedefinirani procesi, izboljšave redke),
- **problem meritev** (meritve v glavnem le iz poslovnega poročila - dobiček, prihodki, plače...),
- **problem izboljšav** (izboljšav je malo (5 do 20 na leto v organizacijah (analiza v več kot 100 organizacijah v velikosti do 100 zaposlenih), nesistematičen pristop izboljšav - naključno),
- **prezlahko poznavanje sistema vodenja kakovosti in modela odličnosti** (običajno pozna skrbnik kakovosti in mogoče še direktor, ostali zaposleni premalo ali nič).

Seveda vse navedene ugotovitve ne veljajo za vse organizacije. V manj kot 20% organizacij (19) pa problemov

povezanih s sistemom vodenja kakovosti ali modelom odličnosti niso zaznali.

Iz predstavljene kratke analize lahko povzamemo, da sistemi vodenja kakovosti in modeli odličnosti ne delujejo kot bi morali. Večina organizacij, ki imajo vzpostavljen sistem vodenja kakovosti in ali uporablja model odličnosti orodja ne izrablja kakor bi lahko zato lahko ima večje težave s poslovanjem kot organizacije, ki orodje v celoti uporabljajo.

Predlogi za izboljšanje

Kakor smo omenili se orodja za zagotavljanje kakovosti in modeli odličnosti še premalo v celoti uporabljajo, zato ne dosegajo želenih rezultatov. Vzroki so omenjeni v prejšnjem poglavju.

Predlogi, da bi se orodja za zagotavljanje kakovosti in modeli odličnosti učinkoviteje in uspešneje uporabljali pa so:

- **boljše vodenje** (vodenje z viziji in merljivimi cilji, vodja inovator, vodja ve fascinirati, je motivator, ima pravilen pristop do ravnanja z ljudmi...),
- **optimizacija poslovnih procesov** (določiti poslovne procese in skrbnike procesov, izboljševanje procesov vsako leto s timskim pristopom...),
- **opravljanje meritev** (razen poslovnih rezultatov še zadovoljstvo deležnikov organizacije, inovativnosti, bolniške, napak. Boljše morajo biti notranje presoje - predlogi izboljšav, primeri dobrih praks),
- **ustvarjalnost in inovativnost** (sistematičen pristop od zbiranja idej do invencijsko - inovacijske dejavnosti),
- **učeba se organizacija** (vsi zaposleni se morajo v organizaciji učiti, to učenje mora biti sistematično in dolgoročno),
- **družbena odgovornost** (razen pomena dobičku in prihodkom biti tudi družbeno odgovorni),
- **seznanitev vseh zaposlenih** s sistemom vodenja kakovosti in modelom odličnosti (če se uporablja)
- **etično poslovanje** (dolgoročna uspešnost se zagotavlja le z etičnim poslovanjem) in
- pomen upoštevanja **stalnih sprememb** (katerim se je treba prilagajati ali jih ustvarjati).

Navedeni predlogi za izboljšanje uporabe orodij za zagotavljanje kakovosti in modelov odličnosti veljajo za vse organizacije, ki omenjena orodja že uporabljajo in tudi za tiste, ki bodo na to pot stopile. Vsekakor pa so orodja odlična pomoč za učinkovitejšo in uspešnejšo delovanje organizacij, le uporabljati jih moramo znati.

Zaključek

Biti uspešna organizacija je cilj vsake organizacije. Seveda lahko uspešnost podjetja presojamo z več vidikov. Razen finančnih kazalnikov, npr. dobička so za organizacije vedno bolj v ospredju tudi nefinančni kazalniki, kot so voditeljstvo, inovativnost, zadovoljstvo kupcev, zaposlenih, dobaviteljev in širše družbe (kraj, občina, država), kakovost življenja in dela, učinkovito izvajanje in krajšanje procesa dela, ki skupaj dolgoročno prispevajo k boljšemu poslovanju in kakovosti

izdelkov ter storitev. Orodij, modelov in metod, ki zagotavljajo učinkovito presojanje uspešnosti, je veliko.

V tem članku smo predstavili primerjavo nekaj znanih in manj znanih sistemov vodenja kakovosti in modelov odličnosti in na osnovi raziskav predstavili zakaj le ti ne delujejo v organizacijah kot bi morali.

Predlogi, ki so podani vsekakor lahko organizacijam, ki imajo omenjena orodja v uporabi, pomagajo, da bodo orodja boljše uporabili in s tem omogočili boljše poslovanje organizacije. Vsekakor pa lahko predloge upoštevajo tudi organizacije, ki bodo navedena orodja šele uporabljala.

Za konec pa povzemimo še koristno spoznanje dr. Ichaka Adizesa (Adizes, 2009,) in kar je povezano tudi s sistemi vodenja kakovosti in modeli odličnosti, to so stalne izboljšave, prilagajanje spremembam in ustvarjanje sprememb:

- Vse težave povzroči razpadanje, ki ga povzroči sprememba. Kriza je posledica dolgotrajnega, nerešenega razpadanja (prav tam, 26).

Literatura in viri

1. Adizes, I. 2009. Menedžirati v obdobju krize. Slovenski institut za kakovost in meroslovje. Ljubljana.
2. EFQM Excellence Model. EFQM. <http://www.efqm.org/the-efqm-excellence-model> (22. 8. 2016)
3. RS MŠŠ. 2011. Projekt Impletum. Sistem vodenja kakovosti za višje strokovne šole. http://www.impletum.zavod-irc.si/docs/Skriti_dokumenti/Impletum_Sistem_vodenja_kakovosti_za_VSS_Zahteve_2_izdaja_2011_1.pdf (22. 8. 2016)
4. Slovenski institut za kakovost in meroslovje. Kakovost za prihodnost vzgoje in izobraževanje. <http://www.siq.si/solstvo/> (22. 8. 2016)
5. Slovenski standard. 2008. SIST EN ISO 9001. Slovenski standard za standardizacijo. Ljubljana.
6. Sraka, M., Škafar, B. in Žagar T. 2016. Diploma skupnosti višjih strokovnih šol za odličnost. Skupnost višjih strokovnih šol. Celje
7. Škafar, B. 2005. Inovativnost in model poslovne odličnosti v komunalnem podjetju, Pomurski ekološki center. Murska Sobota.
8. Škafar, B.. 2009. Inovativnost kot pogoj za poslovno odličnost v komunalnem podjetju, Pomurski ekološki center. Murska Sobota.
9. Škafar, B. 2012. Model uspešnega in učinkovitega podjetja jutrišnjega dne, PAZU. Murska Sobota.
10. Škafar, B. 2014. Orodje za ugotavljanje in zagotavljanje kakovosti v višjih strokovnih šolah. 33. mednarodna konferenca o razvoju organizacijskih znanosti. Portorož.
11. Škafar, B. 2015. Sistem vodenja kakovosti za gasilska društva. PDK. Murska Sobota
12. Škafar, B. 2015. Sistem vodenja kakovosti v visokih šolah. PDK. Murska Sobota.

Cvetka Hedžet Tóth

Bratovščina med ekonomijo in kulturo

POVZETEK

Etika je nedvomno praktično naravnana in na visoko vprašanje *kaj storiti* skuša odgovarjati z vednostjo, ki prehaja v delovanje, vendar prej kot orientacijska točka, ne kot vednost (znanje) v obliki imperativa in dogme. Ne gre za etiko, ki bi me obvladovala, zatirala, ampak za etiko, s katero si jaz po svoji lastni svobodni presoji in odločitvi prisvajam najprej samega sebe in nato še drugega človeka in svet, skratka, v najširšem smislu je etika kot sredstvo za prisvajanje sveta v neodtujeni, nepostvarjeni obliki, ki nikdar z ničimer nima jamstva, da bi se spremenila v kaj represivnega, če se je polasti kaj oblasti žejnega. Temu zdaj služijo že skrajno utrujajoča razmišljanja o krizi vrednot in potreba po etiki kot servisu, kjer so arhivirane tradicionalne »večne« vrednote, »samo obuditi jih je treba« pod kakšnim institucionaliziranim, svetovnonazorskim skrbništvom uma. Jürgen Habermas nas spodbuja, da takim »etikobrižnežem« in vreščečim zaklinjalcem »varovanja vrednot« glasno in odločno povemo: tukaj je vstop prepovedan. Že pravica do javne rabe razuma v pluralistični družbi odteguje teorijo pravičnosti privilegiju in monopolu katerega koli svetovnega nazora.

Ključne besede: etika, vrednote, alienacija, solidarnost, Jürgen Habermas.

1. Proti tiraniji vrednot

Več kot utrudljivo je poslušati, da je zdajšnja kriza »kriza vrednot«. Od kod to in zakaj? Zakaj se je med nas pritepla ta čudna zgodba, ki so ji ljudje pripravljeni verjeti in jo patološko upoštevati – celo vodilni politiki. Že v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja se je na čedalje bolj očitne tendence restavracije kapitalizma odzivala tudi teorija in se vse do danes; najprej v zahodnem svetu kot novokonzervativizem, ki je postopoma začel vdirati tudi k nam, naše družboslovje je dobesedno preplaval klic »nazaj k liberalizmu«.

Liberalizem je s svojo zagledanostjo v privatizacijo vztrajno izpodpiral teorije državnega intervencionizma, nakopičene družbene probleme so začeli razreševati s sloganom »individualizacija« zato, da bi jih postopoma depolitizirali, skratka sprivatizirali. Teorija, marksistična še posebej, na akademski ravni se je morala umakniti v ozadje, na njeno mesto je pogosto prihajal populizem malomeščanskega porekla, ki je fanatično nastopil proti egalitarizmu. Kot da bi liberalizem pomenil zradikalizirano malomeščanščino, ki kot »šiki Miki« na vsaki gasilski veselici vpije *Dol s socialno državo, gor s tržiščem in individualizmom*, to kričanje pa poteka z zadovoljno samovšečnostjo, odeto v smejoč se nasmešek beline zobne kreme. Kalodontni nasmešek nam je mamljivo ponujal »demokracijo« v obliki privatizacije in ta je, še posebej na povabilo desnice, prihajala vsak dan bolj in noče in noče stran od nas. V večernih urah po televizijskih poročilih v sredo, 17. septembra 2014, zvečer smo poslušali, kako naši skupaj z neko ameriško delegacijo (komisijo?) razpravljajo o tem, da je pri nas mnogo premalo privatizacije, da jo je treba pospešiti, in na koncu povrh objavijo še spisek teh »treba jih je takoj in nujno sprivatizirati«. Hej, Združena levica, ki si tam v parlamentu, boš to uspela zaustaviti? Pa saj za to smo te izvolili!

Ob stoti obletnici Marxove smrti (1818–1883) smo razglabljanja desnih, tj. novokonzervativizma, najprej razumeli kot retorično strategijo, ki je takrat nismo jemali resno. Desnica na Zahodu pa je čedalje glasneje vpila, da so vladne strukture v socialni državi preobremenjene, torej jih je treba razbremeniti. Iz popolne zamenjave vzroka s posledico je izšel vzorec za sedanjo politično kulturo, ki prisega na »duhovno-moralno krizo« in socialno državo razume celo kot izvorni greh človeštva. Torej, sodimo grešniku – na grmado z njim!

Demontaža socializma je potekala celo s sloganom *Tako naprej ne gre več*, ko je šlo za poskus ohranjanja socializma; zahteve glede družbe blagostanja je bilo treba na državni ravni reducirati, seveda vse do končne trditve *Socializem ne more več in ne zna vladati*. Domala vsak govor o poskusu prenove in obnove socializma je spremljala določena teorija krize in po uradnem sesutju socializma v letu 1989 – in kljub njegovemu koncu – se vse do danes krizno stanje ni poglelo. To je vsekakor največji paradoks zloma in konca socializma: z njegovim koncem krize ni bilo konec, ampak se samo še stopnjuje.

Sodobni desničarski, konzervativni pristop potiska in prelaga negativne ekonomske posledice na kulturo. Tako novokonzervativci, ki imajo svoje goreče zaklinjalce tudi pri nas, marsikaj kriznega, kar se dogaja v družbi, podtikajo kulturi in tu pritiskajo na etiko in njene vrednote: kriza, ki izhaja iz nezaželenih posledic neustrezne ekonomske rasti, je kriza vrednot in ti, ki so kot družbeni sloj krivi za to, tj. intelektualci, levičarski še posebej, zaslužijo sankcije. Naj nikogar več ne učijo »kritično« razmišljati, ampak naj, seveda kot dobri in zgledni družinski očetje, pogosto fotografirani za prve stani kakšnega časopisa, pomagajo z žago Jurčku zgraditi leseno hišico, da bo mogel v njej »svoje zajčke pred lisičko skriti«, in tako »žiga žaga poje žaga, rom, pom, pom kladivo«. Pa ja ne tisto skupaj s srpom, kajti kladivo zdaj dobiva nov, čisto

drugačen pomen, kot ga je imelo v času našega otroštva. Nič več razmišljati s kladivom, ampak samo delati, »rabortiti«.

2. Poreklo in izvor trditve, da gre danes za »duhovno-moralno krizo«

Namesto da bi nova, tj. zdajšnja desnica iskala razloge za krizo v ekonomskih in zgrešenih administrativnih imperativih, v tem, kar vse monetarizira in spreminja v tržno blago na vseh področjih družbenega življenja in tako s tem tudi upravlja, se zaganjajo v kulturo, v najnovejšem času še posebej v etiko. Zato so ta trenutke vrednote zlorabljene in še bodo in zdi se, kot da bi demokracija vsebovala načela, ki so ji breme, skratka, kot da demokracija ne bi vzdržala njihove načelnosti; težo tega, kar kot enakost, solidarnost, socialna varnost in zaščita še posebej pooseblja demokracijo, bi politika rada odvrгла. Toda kam?

Najbolj grob odgovor je bil marš na trg. Leta 1979 je izšlo delo z naslovom Neokonzervativci (*The Neoconservatives*), v katerem je ameriški avtor izrazito katoliške usmeritve Peter Steinfels (roj. 1941) izrazil nekaj, kar je postalo celo nekakšna sveta resnica desničarskega pohoda in restavracije kapitalizma, vsaj skozi razviti zahodni svet: »Sedanja kriza je prvenstveno kulturna kriza, vprašanje vrednot, morale in obnašanja. Čeprav ima ta kriza vzroke in posledice na ravni družbenoekonomskih struktur, neokonzervativizem v primerjavi z levico meni, da te strukture delujejo dobro. Problem je v tem, da so naša prepričanja postala šibka, naša morala je popustila, naše obnašanje se je pokvarilo.« In zakaj? Ker kapitalizmu očitno ne služimo zadosti ubogljivo in poslušno, ker je kapitalizem pač kot veliki nezmotljivi Gospod, pred katerim moramo klečati. Jezuit Steinfels dokazuje, da je levičarska solidarnostna romantika pahnila življenje v uporniško kulturo, stil življenja postaja beg od družine in od varnega poklica, skratka, bohemstvo je pribežališče takšnega uporništvu in glasniki tega so levičarji, intelektualci še posebej.

Ker krize ne more razrešiti ekonomija, se je nad njo treba spraviti z moralo in pri tem angažirati religijo kot storitveni servis. Hipokritski kapitalistični način reprodukcije, ki je v zelo očitni krizi, prelaga to krizo s sebe na drugega, celo na vrednote, in religiozno vodene in upravljane vrednote so v svetovnem okviru marsikje porodile fundamentalizem in z njim povezani terorizem, ki zlepa ne bo obvladljiv. Priče smo pojavi religiozne diskriminacije, ki silovito prodira čez svoje meje in vodi v kulturno, jezikovno in celo v etnično, rasno, spolno in telesno diskriminacijo. Institucionalni monopol tega postaja skrajno diskriminatorno-izključevalno dejstvo. Tako kot rdeča zvezda so čedalje bolj na udaru ateizem in ateisti, v porastu je religiozna nestrpnost. To gonjo sem opazovala v našem parlamentu in se spraševala, kako so ji lahko naši nasedli. Pa so! Samo da so tako vreščočim v parlamentu moji študenti predlagali prepoved nošenja obleke rdeče barve, tudi »šikanemu« kostumu, krojenemu po najnovejši modi. Rdeče – prepovedano!

Vse do danes že do onemoglosti ponavljamo to frazo o krizi kulture in vrednot; to je skrajno zideologizirana podoba nečesa, kar je zdaj že naše sledništvo. Kako dolgo še? Postavimo si vprašanje: zakaj in od kod to izvira?

Razmere v svetu so pregrete z nečim neobvladljivim in živimo v času, ki se ni znašel onkraj komunizma in kapitalizma, ampak krepko v kobiličarskem kapitalizmu (požrešen in

nenasiten kot kobilice, ki vse opustošijo, požrejo in nato odletijo uničevati naprej). Zanj se je zelo očitno pripravljala nova, docela načrtovana ideologija, ki jo je že zelo zgodaj med prvimi dojel še zdaj živeči nemški filozof in sociolog, eden najbolj priznanih in upoštevanih v sodobnem času, Jürgen Habermas (roj. 1929), ki tudi ni molčal. Po njegovem priznanju je nemški filozof Peter Sloterdijk (roj. 1947), s katerim se sicer v marsičem razhaja, podal razpoloženje sodobnega časa s formulo »zaustaviti refleksijo in vzpostaviti trdne vrednote«. Zato zdajšnja ideologija, tj. velelni imperativ *nazaj k etiki*, časti in povzdiguje vrednote, namesto refleksije se aktivira zagon v svet vrednot, kjer naj kritična misel obmiruje, se nevtralizira ali glede na dogajanje v stvarnosti celo izloči. Ponižnost in poslušnost naj stopita v ospredje in dajmo najprej in za začetek z njima vzgajati po šolah.

V času, ki ga je pri nas in po vsej zahodni Evropi zaznamovalo skrajno prizadevanje za ohranitev socializma (evrosocializma, ne boljševizma, da ne bo nikakršnih nespornostim in podtikanj, češ da gre za zagovor totalitarizma), s parolo *Več demokracije, več svobode, toda ne z malo manj, ampak še z več socializma* je že bil čas organizirane restavracije kapitalizma, ki ga najprej ni bilo enostavno prepoznati. Habermas takrat ni molčal, njegovi članki in študije zelo podrobno analizirajo ta povratek in v poplavi sugestivnih besed o koncu tega in onega, tudi moderne, je že bil na pohodu konzervativni cunami. Zavestno in organizirano se je delalo na sesuvanju socialne države, »družbe blagostanja« (*Welfare State*). Habermasovo sporočilo je bilo šokantno, saj smo po njegovem soočeni z zelo kompleksnim sistemom, ki uravnava »interakcijo ekonomije in kulturne države« (*interaction of economy and Kulturstaat*).

Kar poteka kot družbena modernizacija, je po prepričanju desnice zavito v skrajnosti, ki so medsebojno militantne in se povsem izključujejo, kajti moderna pomeni nihilizem, socialni in dobrodelni programi za reveže in brezposelne so ropanje, državni posegi so isto kot totalitarizem, izdatki za oboroževanje nastajajo zaradi partnerstva s komunisti. Feminizem in boj enospolno usmerjenih za lastne pravice pomenita razbijanje družine, toleriranje levice je v bistvu potuha terorizmu, antisemitizmu ali kar fašizmu. V miselnem zagonu take očitajoče diskusije so neokonzervativci oziroma desničarji kar tekmovali, kdo bo naštel več takih levičarskih grehov v času, ko je vzhodna Evropa še bila socialistična.

Še enkrat! Desničarski, konzervativni – bodisi da uporabljamo izraz novokonzervativizem ali neokonzervativizem – pristop potiska in prelaga negativne ekonomske posledice na kulturo. Tako novokonzervativci marsikaj kriznega, kar se dogaja v družbi, podtikajo kulturi in tu pritiskajo na etiko in njene vrednote. Umik statusne in zmogljivostne konkurence je zlo, skratka, tradicionalna etika poslušne discipline in delovne (garaške) etike je sesuta in za vse to je treba udariti po levičarskih intelektualcih, nad nje naj stopa politika preko ministrstev s svojimi finančnimi sankcijami, varčevalnimi ukrepi, strogo kontrolo pri prijavi raziskovalnih programov, vpeljavo etičnih kodeksov in celo zamrzitvijo in zniževanjem plač. Tudi pri nas! Vendar pa je naše spontano vstajništvo to na srečo zaustavilo. Od takrat naprej je na ulici čedalje več majic z rdečo zvezdo, ki jo mladi ponosno nosijo.

3. Postutopična demagogija

Demagogija z vrednotami je dobila politični odmev v nemškem parlamentu 9. septembra 1982 celo z besedami vodje takratne nemške opozicije in poznejšega nemškega kanclerja Helmuta Kohla, namreč da gre »za duhovno-moralno krizo«. Vrsta politikov danes že do onemoglosti ponavlja to Kohlovo izjavo iz leta 1982 in to ponavljanje poslušamo tudi pri nas.

Skratka, kriza, ki izhaja iz nezaželenih posledic neustrezne ekonomske rasti, je bojda, kriza vrednot in ti, ki so kot *novi razred* krivi za to, tj. intelektualci, si zaslužijo sankcije. Kot posebej in jasno opozarja v svojih številnih prispevkih Jürgen Habermas, postajajo intelektualci najbolj izpostavljena tarča neokonzervativne kritike, dobesedno po Petru Steinfelsu: »Novi razred in njegova sovražna kultura morata biti ukročena ali potisnjena iz vseh občutljivih okoliš.« (*The new class and its adversary culture must be tamed, under threat of being purged from responsible milieus.*)

Že leta 1982 si je Habermas upal naravnost povedati, da gre za ljudi, ki so pretresli idejni svet levice in liberalcev in celo omogočili zmagovit Reaganov prihod. Tem teoretikom so prisluhnile tudi konzervativne stranke po Evropi, teorija prav tako, kajti njihova intelektualna borba je bila zelo zgovorna in močna. »Teoretsko produktivno jedro neokonzervativcev tvorijo znanstveno uveljavljeni sociologi kot Daniel Bell, Peter Berger, Nathan Glazer, Seymour Martin Lipset, Robert Nisbet in Edward Shils.« To je ena od treh konzervativnih smeri; druga je protestantski fundamentalizem, tretja pa katoliško konzervativno naravnana smer še iz časov hladne vojne in iz nje Habermas omenja aktivista po imenu William Buckley. Nekateri posamezniki iz prve smeri so v petdesetih letih 20. stoletja aktivno sodelovali »s strogo antikomunističnim krogom ‚American Committee for Cultural Freedom‘«, javno so nastopali na različnih kongresih in objavljali v reviji *Encounter*. Kot je opozoril Habermas v svojem članku v reviji *Merkur* novembra 1982, se ta komite na svetovni ravni ni samo zelo angažiral proti Sovjetski zvezi, ampak še mnogo bolj proti vsem oblikam teoretskega marksizma.

Dosledno kontinuiteto pripadnikov te konzervativne smeri iz petdesetih let po Habermasu predstavlja njihov antikomunizem, ki se sklicuje na totalitarizem, in antipopulizem, ki ga utemeljujejo »s teorijo demokratične vladavine elite«. Fašizem in komunizem sta po tej teoriji totalitarizma identična, za politični ideal pa velja ameriški model, ki je tudi ideal liberalizma; ta na politični ravni izbira najboljše in najbolj primerne ljudi za vodenje politike. Očitno načelo stroge konkurence – najšibkejši člen, marš, ven – in trenutno ponekod celo zdajšnji bolonjski študijski programi niso daleč od tega, ko v procesu izobraževanja izpostavljajo »kompetence«.

Toda liberalce, ki so postali neokonzervativci, je stvarnost začela prehitovati in vznemirila jih je izguba avtoritete še posebej nosilnih in vodilnih institucij političnega sistema. Pri tem niso iskali vzrokov za krizo v funkcioniranju ekonomije in državnih aparatov, ampak v »kulturno pogojenih problemih legitimacije«, skratka, v »motenem odnosu med demokracijo in kulturo«, kot da kriza ni ekonomska, ampak mnogo bolj kulturna. Klic »kriza vrednot« je postajal čedalje bolj glasen, in to toliko bolj takrat, ko so ekonomski problemi postajali čedalje bolj izraziti, začeniši z brezposelnostjo. Tej sugestivni retoriki se

zlepa ni dalo izogniti – vse do danes. Je pa napačna, in to povsem.

4. Proti boljšeizmu antike

Mojo generacijo 68 je spremljala parola, ki upošteva in spoštuje drugačnost, kar pa je etična vrednota solidarnosti. Ta, drugi del je neokonzervativni zasuk začel do skrajnosti izkoriščati z očitkom, da je enakost totalitarizem, celo *komunajzarstvo*. Začel se je apokaliptični pohod proti enakosti, celo tako, da so nekateri – desni – idejo bratstva znotraj krščanstva imenovali kar *boljševizem antike*. Osuplo smo se soočali s tovrstnimi kritikami in mnogi smo bili krščanstvu za idejo bratstva hvaležni, kajti tudi kot ateisti in levičarji (komunisti) smo videli in priznavali, da je ideja enakosti – egalitarizem – prešla iz krščanstva v demokracijo in postala eden njenih najbolj konstitutivnih sestavin. Vemo, kako dragoceni prispevki so iz vrst krščanskega socializma pri nas, ne gre jih zametavati; tudi Kardelj jih je spoštljivo upošteval in še dandanes jih v Skandinaviji, zato je nerazumljivo, da krščansko usmerjeni krogi pri nas danes pišejo povsem neoliberalistične razvojne programe in prisegajo na privatizacijo kot na velikega Mesija in v njej vidijo že nekaj odrešenjskega, nekakšno obljubljeno deželo.

Vrednote imajo nedvomno povezovalno moč in je neka vrednota, solidarnostna, ki je s socializmom izginila, bolje rečeno: bila pregnana. Danes manjka tista povezovalna moč utopije, ki je ljudi združevala v skupnost znotraj demokratičnega socializma – ne v totalitarizem boljševiške provenience: dobro je, da je izginil –, in tukaj je več kot jasno, da liberalizem nima tega naboja in ga nikdar ne bo imel. In kjer tega ni, tam življenje ni domovanje, ki si izbere kaj kvalitetnega, ampak samo boj za preživetje, vse je skrčeno samó na kvantiteto, ki meri s plačilno (ne)zmožnostjo.

In kaj zdaj, ko se je čedalje bolj oglašala desnica in zahtevala odpravo tega, kar je za mnoge od nas bila in še vedno je ena temeljnih vrednot utopije svetovnih razsežnosti, namreč ideja organizirane solidarnosti? Desni so nam začeli vpiti, da je utopije konec. Znašli naj bi se v postutopični dobi, skratka, utopija in enakost sta od tedaj vse do danes na udaru. Udarimo po demokraciji kot enakosti – egalitarizmu – s parolo, da je kriza predvsem kriza vrednot. Desnica: »Naj živi novi individualizem v podobi privatizacije« – namesto včerajšnje solidarnosti; pomikamo se k monetarizmu friedmanske usmeritve, ki načrtno sesuva družbo blaginje, še tako dobro mišljen državni intervencionizem je totalitarizem in totalitarizme pač v imenu demokracije obsojamo, celo kriminaliziramo. Uveljaviti je treba vrednoto *poslušnosti* in *ponižnosti*, da bi kapital lažje funkcioniral, in ta »plemenita« – dejansko nesramna – zahteva kapitala do krščanskih cerkva je nekaj, kar že – po kritiki krščanskih socialistov, tudi naših – spominja na protirevolucijo v samem krščanstvu. Deklarirani privatizacijski zagon ni brez posledic za našo mlado državo, saj so se z njim začeli »procesi, ki jih lahko razumemo tudi kot procese ugašanja lastništva slovenske države in vstopanja nemške države v lastniško strukturo slovenske ekonomije« (Ali Žerdin, Delo, 13. septembra 2014, str. 31). Nekdanji podsekretar na ministrstvu za obrambo (okrog leta 1994) nam je prav tako v časopisu Delo javno sporočil, »kako ga je obiskal nekdo, ki ga je bilo mogoče

obravnavati kot neformalnega predstavnika tajne službe ZDA. Prišel je z vprašanjem, kaj pravim k temu, da po oceni ZDA Slovenija v tem delu Evrope predstavlja vir nestabilnosti, zato bi bilo najbolje, da se kot zvezna država priključi Republiki Avstriji.« Mi kot nemški most do Jadrana – in ne izključujemo možnosti, »da Nemčija uresničuje svoj in avstrijski cilj izpred prve svetovne vojne«, seveda pod plaščem Evropske unije. Tako vidimo, kako »poteka ekonomsko in politično uničevanje Slovenije« (Janez J. Švajncer, Delo, 19. julija 2014, str. 5). Vedno bolj je očitno, ker je načrtno!

5. Čaščenje vrednote potrpežljivosti in ponižnosti

Dionizično razmišljajoči in – kot se je imenoval sam – »špilferderberski egoman« Peter Sloterdijk, ki ga večkrat vidimo v pogovorih na nemški televiziji 3sat, sicer nekakšna »disidentska varianta kritične teorije frankfurtske provenience«, je v svojem delu *Srd in čas z ironičnim kazanjem na »svetovni teater groženj«* odločno zavrnil antikomunistično čaščenje vrednote »potrpežljivosti in ponižnosti« s temi besedami: »Po padcu komunizma je moral posel svetovnozgodovinskega maščevanja, splošneje rečeno: univerzalne poravnave trpljenja, vnovič spolzeti iz rok človeških agentur. Tako so se oblikovali dobri razlogi, na podlagi katerih se je katoliška cerkev lahko povzpela na oder kot pristni postkomunizem, skoraj kot duša avtentičnega in spiritualnega komunizma – to priložnost je bilo mogoče razbrati iz teatralnega poslanstva Karla Wojtyły. Katoliška poslanica seveda vključuje vrnitev na klasično moralno konzervativno držo, po kateri bi se moral tudi sodobni človek osvoboditi jeze in revolta, da bi znova našel, kar je izgubil v teku dogajanj od leta 1789: potrpežljivost in ponižnost. Ta priporočila pa spregledujejo vsaj to, da visoko doneče kreposti stojijo na trhljih nogah, če jim ne priskoči na pomoč grozeča oblast verodostojno oznanjevalne teologije poslednje sodbe.« K temu je treba dodati slogan, ki se glasi *Ne sprašuj, kaj lahko država stori zate, ampak, kaj ti lahko storiš za državo*. To, da si potrpežljiv in ponižen? Recimo vsakokrat takrat, ko nesposobna politika s svojo administracijo prenaša probleme iz javnih proračunov države na tržišča?

Kot vpije desnica in še kdo: zato, da se pospešita investiranje in krepitev kapitala, se država načrtno umika iz ekonomije in odgovornost prenaša na tržišče. S polnimi usti čaščene vrednote tolerance – namesto solidarnosti – podpira to, kar so nam zahodni levičarji, in to celo ameriški, kot npr. Herbert Marcuse, dopovedovali že v poznih šestdesetih letih 20. stoletja, namreč da se zakoni ekonomije nikdar ne obnašajo tolerantno. Torej: represivna toleranca, ko gre za premoč ekonomije nad politiko, in s premočjo take svetovnotržne metafizike (Ulrich Beck) se globalizacija spreminja v nekaj izrazito negativnega, v globalizem. Znotraj teh razmer pa tako politika kot religija postajata sredstvo za sovražno ločevanje ljudi, tega medsebojnega nasprotovanja, ki smo mu priče, odkar ljudje sploh poznamo tako politiko kot religijo – žal. Človek bi najraje vprašal, zakaj smo ju sploh iznašli.

Desno usmerjena teorija je zavpila, da je sekularizacija pripeljala kulturo do profanacije, in po njenem prepričanju je v tem celo vir subverzivnosti. Ta, v levičarskem žargonu rečeno razsvetljenska kultura po presoji desnice ni dobra v smislu pripravljenosti za delo in za poslušnost, na tem pa seveda

temeljita tržna ekonomija in bogatenje kapitala. Tako je še danes skupna značilnost vseh neokonzervativnih pristopov v odklanjanju kulture moderne, ki nam je na srečo odvzela pripravljenost za ponižnost in poslušnost čemur koli že.

Najlažje je bilo krizo ekonomije (kapitala) in države razglasiti za »duhovno-moralno« krizo, da bi se prikrili dejanski razlogi. Občutljivost, ki jo je razvijala levo usmerjena teorija, je pomenila novo subjektivnost, ki se je upirala tradicionalnemu vrednotenju, normiranju, dožemanju resnice, postala je trajni vzor za radikalno razlikovanje na področju vrednot. Te moralno-praktične posledice so razširjale pojem demokracije in zavračale imperativ kapitala. Tam, kjer je tržna ekonomija vpila *nazaj k vrednotam*, je levo usmerjena teorija spregovorila o *antropologiji politike*, ki naj vsak trenutek prepozna stvarne potrebe ljudi. Sklicevanje na pravice pa je pogosto samo in nič drugega kot prelaganje problemov na nikogaršnjo zemljo, skratka, za pravičniško hinavščino gre.

Še vedno je za levico v primerjavi z desnico značilno to, da ji z njenim dožemanjem demokracije kot egalitarizma uspeva prepoznavati stvarne potrebe ljudi. Še enkrat: ljudje smo najprej bitja potreb, šele potem smo zaklinjalci človekovih pravic, in zato danes govorimo o antropologiji politike; dober politik je ta, ki mu to vsak trenutek uspe. Tako je zgodovinski napredek možen kot moralni napredek, ki se poraja najprej iz rastoče občutljivosti in doveznosti za potrebe čedalje večje množice ljudi in stvari. Gre za solidarnost, ki je druga plat pravičnosti, ta pa utemeljuje dožemanje politike kot politike možnega.

Kot vidimo, neokonzervativnim teorijam tudi po Habermasu ustreza vse, kar prisega na tehnični napredek in kapitalistično rast in za zares sodobno velja samo to, »kar navsezadnje izhaja iz privatnih investicij«. Zato je treba vse, kar je kultura s svojimi še takimi emancipacijskimi dosežki posredovala kot bistveno drugačno od tržno privilegirane, enostavno »zamrzniti«. Kako potekajo te najnovejše zamrznitve, vemo, tudi iz političnega boja zanje v našem parlamentu. Joj, kakšno »nacionalno« jamranje, če je kdo iz levičarskega okolja minister (ministra) za kulturo, izobraževanje, visoko šolstvo itd.!

Ko pride do »odjuge«, so zanjo krivi levi intelektualci, ker izvajajo kulturno revolucijo zato, da bi si zajamčili svojo »duhovniško kasto novega razreda«, vpije organizirana desnica. Drugo, s čimer je treba nastopiti proti tej kulturni revoluciji in jo demontirati, je po desničarskem cunamiju v tem, da jo razglasimo za preteklost in da plavamo do obale odrešitve z izrazi kot postmoderna, postzgodovina, postrazsvetljenstvo, tretje, najpomembnejše, pa je po Habermasu tole: »Družbeno nezaželeni spremljajoči pojavi politično neusmerjene gospodarske rasti se premaknejo na raven ‚moralno-duhovne krize‘ in zahtevajo kompenzacijo z nepokvarjenim zdravim razumom, zgodovinsko zavestjo in religijo.«

Že konec sedemdesetih let prejšnjega stoletja je Habermas, ta edini še živeči iz frankfurtske šole (marksizma), videl te tendence in se spraševal, do kod bo šel proces dirigirane in vsiljene depolitizacije, razbremenjevanja države in njenih institucij od demokratičnega razmišljanja o družbenopolitičnih ciljih in boja za socialne pravice ljudi. Vprašanje je zelo načelne narave, namreč kolikšna je mera socialne nepravilnosti, ki smo jo pripravljene mirno sprejeti, da bi ponovno zagnali gospodarsko rast. Ta mehanizem po Habermasu zahteva, da se

delovna mesta ustvarjajo izključno na trgu delovne sile, in potem pač rezervna armada nezaposlenih še naprej raste.

Proces izobraževanja iz tega nikakor ni izvzet: soočeni smo s parolo »zdrava zavest o tradiciji«, postrazsvetljenska »hrabrost za vzgajanje« pomeni »marljivost, disciplino, čistost«. Iz zgodovine je treba nevtralizirati vse, kar vodi v uporništvo in revolucijo, pozitiven odnos do tega pomeni »utrjevanje nezrelosti«, novi zdajšnji žargon teoretske desnice. Na pomoč je treba poklicati religijo in z njo priti do duhovne obnove, toda habermasovski diskurz tu ni nem.

Vpeljati etiko v obvezne izobraževalne programe je lahko past, s katero je etiko mogoče spreminjati v kaj represivnega po zelo dolgih in mučnih zgledih iz zgodovine. Skratka, bojmo se etike kot tiranije Dobrega.

Tudi pojmovanje etike v tem smislu, da jo je možno utemeljevati kot zgolj in edino glas theosa in vse to povrh še institucionalizirati, predvsem z izgovorom, da nereligiozni človek, tj. ateist, etike ne more utemeljevati in da je neverujoč človek samo četrt človeka, je naša, tukajšnja stvarnost – to niso stališča, pobrana iz članka kakega misleca, kot je Jürgen Habermas. Vprašanje tudi ostaja, če bo pri nas predmet etika prej ali slej vključen kot obvezni predmet v osnovno- in srednješolske programe in kdo, katera institucija bo imela privilegij, da bo izdajala licenco, tj. predavateljsko pravico učiteljem etike. Anarhoidno-levičarska teza, pobrana iz Nietzschejeve misli, da je vsaka etika sinonim za represijo, tukaj zelo moti. Desnica jo zelo rada sliši, kajti potemtakem naj bi bila levičarstvo in etika nezdržljiva.

6. Koliko načelnosti zdrži demokracija

Nova desnica – vemo, da povrh z mnogimi starimi komunisti, partijsko in policijsko preverjenimi kadri: joj, kako lepo se v *Mladini* bere komentar mojega nekdanjega odličnega študenta Marcela Štefančiča, jr., ob slovenski izdaji dela Milovana Đilasa *Novi razred!* – ne išče razlogov za krizo tam, kjer bi jih morala, v napačnih politično-ekonomskih odločitvah, ampak, kot je že bilo poudarjeno, posega na področje etike in njenih vrednot. Kot da bi se demokracija sesuvala sama v sebe, ker so ji njene lastne vrednote odveč, saj njihove načelnosti ne prenese več, celo sami temelji našega humanizma so na udaru.

Habermas je moral nekaj desetletij pozneje govoriti o rastočem političnem vplivu verskih ortodoksij in hkratnem širjenju naturalističnih podob sveta. Naturalizacija duha in verski zasuk v politizacijo pomeni samoinstrumentalizacijo uma, misel spet taktizira, teorija je izdana in vendar mora opozarjati na dostojanstvo uma in refleksije, ki se upira vsakršnemu determinizmu mišljenja, tudi zdaj popularni naturalizaciji duha.

Tako kot politizacija in revitalizacija religiozne ortodoksije tudi naturalizacija duha pomeni poskus prestižnega upravljanja in vodenja sveta – malo ironično rečeno: to se da lažje s ponižnostjo in poslušnostjo kot z demokratičnim pristopom, ki ves čas dokazuje, da je potrebno predvsem eno, in to pustiti svobodi svobodo. Zaradi tega je demokracija naporna, celo zelo, in če smo jo osvojili, jo je pač mnogo težje obdržati in jo ohranjati kot pa zavreči.

Ravno ta zavest o svobodi, ki se z ničimer ne omejuje, daje humanistiki, ki načrtno izginja iz bolonjskih študijskih programov, trajno pravico, da četudi še tako asketsko zagovarja in bedi nad

suverenostjo uma in njegovo svobodo, kateri se kritična misel nikdar ne sme odreči, ne glede na kakšna popularna čaščenja enkrat zdravega razuma, drugič religiozne zavesti in njenega zaklinjanja na notranje preroštvo, tretjič determinizma znanosti od biologije pa vse tja do psihologije in tudi ne glede na čaščenja kakšne estetske zavesti, zagledane v zanesenjaško premoč umetnosti nad vsem.

Gre samo in najprej za eno, namreč za dostojanstvo uma in s tem za temeljno pravico humanistike, da um varuje, da pred ničimer nikdar ne okameni in da tudi politiki zabrusi *Humanistike ti ne dam, etiko pa še manj*. Vse to Habermas izgovarja z izrazom *refleksijski zagon* in mnogi se strinjamo z njim, da je to treba ohranjati in negovati. Mi, ki smo izšolani s pomočjo frankfurtske šole, kar je bil naš izjemni privilegij v času študija okrog leta 1968, nočemo opustiti projekta humanizma in tudi nočemo prisegati na ideologijo trenutno čaščenega postmodernizma, kajti kot levičarji še vedno zagovarjamo radikalizirano razsvetljenstvo – uporabljaj svoj lastni um –, ki je kot nezaustavljivo razsvetljenstvo.

Še nekaj: naše levičarstvo, ki nas je vzgajalo v socializmu, tem varnem in srečnem otroštvu, nas je naučilo, da pred nobeno resnico, od koder koli že pride, nismo na kolenih. V resnico prej dvomimo, kot pa da bi bili njeni zaklinjalci, in naša levičarska drža nam omogoča nekaj zelo samozavestnega, namreč to, da se resnico dela, ne pa išče, ker ta nikjer ne čaka kot že izgotovljena, dana. Mejnik tega dragocenega spoznanja je vsekakor francoska revolucija, od takrat naprej resnico počnemo in bančnikom, ki bi nam dajali kakšno resnico na posodo – seveda z večnimi obrestmi – zabrusimo, da smo resnico nacionalizirali. Kot sprivatizirani bančniki vrednot seveda ti še vedno vsiljujejo slogan o krizi vrednot in hkrati ponujajo vseodrešenijske usluge.

Toda nam, levičarjem, je v imenu svobode ljubše prepričanje, da v vsako, še tako vzvišeno resnico prej rahlo dvomimo, kot pa da bi nanjo nekritično prisegali. Tu smo hvaležni celo Marxu, ker nas je učil tudi z njim samim znati misliti tudi proti marksizmu, če je bilo potrebno. Kako? Že s tem, da tega, kar je utopija, nikdar ne spreminjamo v znanost, tako po vzoru »socializem od utopije do znanosti«, kajti potem je utopije konec. Zato pa nam ni žal konca takšne »znanosti«, ki je v podobi boljše vizma in njegovega diamata (dialektičnega materializma kot svetovnega nazora marksistično-leninistične partije) pomenila konec vsake zmožnosti za utopijo.

Kljub deklarirani postutopični dobi ohranjamo zmožnost za negovanje utopične zavesti, ki nas svari, da resnica ni samo bilost (*to-kar-je-bilo*). Verjamemo, da bi lahko bilo drugače, bistveno drugače, mnogo bolje in boljše, kot pa samo je, in zato tudi politiko dojemamo kot politiko nečesa možnega in ne samo zgolj danega. Brez kančka nečesa utopičnega se pač alternative temu, kar (zgolj) je, ne da misliti, in če že ne zaradi česa drugega, ravno zaradi tega utopije potrebujemo. V tem pa je utopija moje burjevstniške generacije 68, da bi to kratko življenje, ki ga živimo med svojim rojstvom in smrtjo, kot domovanje, skratka, da bi v vsakem kotičku sveta prebivali kot doma. Za ta ideal domovanja, te naše levičarske utopije svetovnih razsežnosti, bi bilo treba svet in razmere v njem temeljito spremeniti, vemo pa, da tega kapitalizem (neoliberalizem) nikdar ne bo storil.

Nismo proti etiki in sploh nismo brez etike. Ponosni smo, ker je levičarska etika v svojem temelju najgloblje etično motivirana s potrebo po pravičnosti in občutkom za poštenost.

Najbolj utopično sporočilo te (naše) etike je v tem, da nam gre za etiko za vse, za prav vsakega človeka in ne samo za nekatere, recimo za kakšno »lepo dušo«. Zato etiko dojemamo kot nekaj nerepresivnega, kot človekovo drugo naravo, skratka kot onaravljeno etiko, in ne kot človekovo protinaravo ali tradicionalno onenaravljeno etiko. Eno najbolj temeljnih sporočil te naše onaravljene etike je prepričanje (vrednota), da smo na svetu za to, da v svetu z organizirano solidarnostjo na vseh ravneh ustvarjamo mir, skratka, da svet mirimo, ne pa da ga merimo v milijonih dobička in kapitala. Miru brez socialnega miru pa nikdar ne bo.

Literatura in viri:

1. Cvetka Hedžet Tóth: Hermenevtika metafizike, Založba 2000, Ljubljana 2008.
2. Cvetka Hedžet Tóth: Dialektika refleksijskega zagona, Založba 2000, Ljubljana 2015.
3. Cvetka Hedžet Tóth: Materialistično-idealistična zarez, Znanstvena založba Filozofske fakultete, Ljubljana 2015.

Jolanda Lazar*

Parent's corner: Pot do boljšega medsebojnega razumevanja šola-starši

POVZETEK

Vsi vključeni deležniki priznavajo, da je pomembno sodelovanje med starši in šolo. Redko pa se vprašamo, v čem je pravzaprav vrednost tega sodelovanja.

Sodelovanje šole s starši nima le pozitivnega vpliva na razvoj in napredek učenca, ampak prav tako na odnos med starši in otroki, nenazadnje pa tudi na učiteljevo delo.

Čeprav je pozitiven vpliv sodelovanja šole s starši očiten, velikokrat pri tem naletimo na ovire. Odprava le-teh je ena izmed ključnih ciljev projekta Parent's corner.

V projektu so partnerji iz sedmih držav, ki jih druži skupna želja po izboljšanju sodelovanja šole s starši. Projekt poteka od 2015 do 2018.

Ključne besede: sodelovanje šole s starši, Parent's corner, vrednost in ovire sodelovanja.

Uvod

V splošnem govorimo o dveh konceptih sodelovanja s starši (Intihar, Kepec 2002):

- prvi, ki je prisoten v centraliziranih sistemih, kjer je poudarjeno kompenzacijsko sodelovanje, ki staršem dodeli vlogo stranke oziroma klienta),
- drugi pa je značilen za decentralizirane sisteme, kjer leži poudarek na partnerskem, komplementarnem in kooperativnem sodelovanju med starši in šolo.

Starši lahko svoja pričakovanja izrazijo na formalnih in neformalnih srečanjih. Formalna srečanja so zakonsko opredeljena.

Že leta 1848 je bilo v zakonu: *Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen in Österreich* (v Prevc 2009) določeno sodelovanje šole s starši – učitelji, razrednik in ravnatelj morajo biti pripravljene izpolniti želje staršev po informacijah o znanju, vedenju in dosežkih posameznega učenca.

Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v RS (1995) je ključni dokument, ki med drugim opredeljuje sodelovanje šol s starši. Pri tem razširi osnovno zahtevo po informacijah o lastnem otroku tudi na vpogled v celotno delo in življenje šole. Staršem povečuje možnost soodločanja, pri čemer pa je potrebno začrtati meje učiteljeve (šolske) strokovnosti.

Realizacijo te zahteve najdemo v 46. členu Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (ZOFVI), v

katerem je določena vloga staršev v formalnih organih šole. Za izvedbo zakonske določbe je odgovoren ravnatelj.

Srednješolska raven izobraževanja ureja sodelovanje z dijaki in starši s *Pravilnikom o šolskem redu v srednjih šolah*. 7. člen *Pravilnika o šolskem redu v srednjih šolah* natančno opredeli sodelovanje šole s starši – pri tem omenja formalne oblike sodelovanja (roditeljski sestanki, govorilne ure), ne izključuje pa možnost drugih oblik sodelovanja. Sodelovanje s starši – obveščanje o dosežkih – je definirano tudi v 21. členu *Pravilniku o ocenjevanju znanja v srednjih šolah*.

Vse oblike sodelovanja so vsebinsko in terminsko načrtovane v letnem delovnem načrtu – za izvedbo poskrbijo razredniki in vodstvo šole.

To je torej zakonski okvir za formalne oblike sodelovanja šole s starši, ki opredeli pravno-formalni vidik sodelovanja šole s starši. Kakšna pa je vrednost sodelovanja – kaj pridobimo šole, kaj pridobijo starši in kaj učenci?

Prednosti medsebojnega sodelovanja

Vsem je jasno, da je sodelovanje med starši in šolo namenjeno boljšemu delu in celostnemu razvoju učencev/otrok.

Koristi medsebojnega sodelovanja za otroke/učence/dijake

Po natančni analizi učinkov sodelovanja med domom in šolo, pridemo do nekaterih sklepov (Kalin in drugi 2008):

- otroci želijo doseči več in tako ovržejo trditev, da je uspeh trdno vezan na ekonomski in socialni kontekst ter na kulturno poreklo in izobrazbo staršev (predvsem matere);
- otroci velikokrat dosežajo boljše ocene (Wherry 2005: v Kalin 2008, Sacher 2007, Hillesheim 2009, Hattie 2013) in

*Osnovna šola Šalovci, Šalovci 172, 9204 Šalovci
E-mail: jolanda.lazar@guest.arnes.si

višjo koncentracijo pri pouku; otroci vestno opravljajo domače delo in se pogosteje vključujejo v šolske in izvenšolske dejavnosti (društva, klube);

- zavedajo se lastne odgovornosti v zvezi s šolskim delom, s tem razvijajo svojo samopodobo in si postavljajo visoke (ne previsoke) cilje;
- tudi pri srednješolski populaciji ugotavljajo raziskave manjšo uporabo alkohola, manjšo prisotnost kriminala, manj droge in drugih oblik antisocialnega vedenja, če so starši aktivni deležnik.

Koristi medsebojnega sodelovanja za starše

Sodelovanje s šolo ima za starše korist iz dveh vidikov – sprotna informiranost o napredku otroka tako na učnem kot tudi na socialnem in osebnem razvoju. Druga korist – velikokrat spregledana – je zблиževanje otrok in staršev, kar pa je temelj za dobre učne dosežke v šoli.

Izmenjava informacij in pomoč staršem pri zблиževanju z otrokom ob pripravah na šolo sta med seboj *krožno povezana* (Kalin in drugi 2008, Hattie 2013), saj imajo sodelovanje staršev s šolo in pozorno spremljanje domačih priprav otrok na pouk za posledico boljše uspehe otrok, kar povečuje zadovoljstvo staršev in pripomore k večjemu zблиževanju z otrokom. To pa je na drugi strani dodatna motivacija otroka za še boljše delo v šoli.

Koristi medsebojnega sodelovanja za učitelje in šolo

Tudi učitelji in šola imata vsaj dve koristi zaradi medsebojnega sodelovanja.

Če izhajamo iz teze, da uspešno učenje pelje prek sodelovanja s starši, in da so dobri učni dosežki učencev tudi dosežki učiteljev in šole – je to prav gotovo najboljši pokazatelj uspešnosti in kakovosti pedagoškega dela.

Dobro sodelovanje ima torej za posledico boljše učne dosežke in pozitiven vpliv na zadovoljstvo staršev. Podobni vpliv zaznamo na zadovoljstvo učitelja in to predstavlja pomembno motivacijo za učiteljevo nadaljnje (še bolj) kakovostno delo.

Če zgornje trditve držijo, se upravičeno poraja vprašanje, zakaj fakultete, ki izobražujejo bodoče učitelje, ne usposablja študentov za zблиževanje oziroma sodelovanje s starši? Pozornost študijskih obveznosti je namreč fokusirana na vodenje učnega procesa in obvladovanja učencev med poukom, skoraj nič pa na vprašanje, kako razvijati odnose s starši – kar je velika pomanjkljivost dodiplomskega izobraževanja (Kalin in drugi 2008).

Ovire sodelovanja med šolo in starši

Na prvi pogled se zdi zelo preprosto – v realnosti pa se velikokrat zgodi, da starši in učitelji težko (ali pa sploh ne) vzpostavijo medsebojno sodelovanje. Ovire lahko obstajajo tako na strani staršev kot tudi na strani šole (Hornby 2000, Esler 2002).

Ovire na strani staršev

Ovire pri starših so lahko pogojene z lastno (predvsem negativno) izkušnjo. Če so starši doživeli neuspeh pri lastnem šolanju, bodo lastno (negativno) izkušnjo prenesli kot vzorec na svojega otroka. Ti starši imajo velikokrat nizko samopodobo in zato občutek, da jih šola oziroma učitelji ne spoštujejo in ne sprejemajo kot ostale starše. Na sodelovanje negativno vpliva tudi stališče staršev, da je otrokovo delo v šoli stvar šole. Prav tako kulturne in jezikovne ovire, socialno-ekonomske ali čustvene zadrege in nenazadnje logistične težave, kot je pomanjkanje časa, težave glede varstva otrok, težave s prevozom, z delovnim časom ipd.

Obstajajo pa tudi druge ovire:

- demografske spremembe – večina mater je zaposlenih in skoraj polovica zakonov se konča z ločitvijo, tako da otroci živijo v enostarševskih družinah; tak trend je značilen tudi za slovenski prostor;
- nedefinirano pričakovanje s strani šole – starši so zainteresirani za šolski uspeh svojih otrok, vendar večina staršev ne ve, kaj šole pričakuje od njih in kako lahko prispevajo k šolanju svojih otrok;
- da bi šole spodbudile medsebojno sodelovanje, morajo imeti dobro ustaljene postopke dela s starši in razvito kulturo komunikacije med starši in učitelji.

Ovire na strani učiteljev/šole

Večina učiteljev v svojem dodiplomskem študiju ni bila deležna usposabljanja za delo s starši, kar ugotavljajo tudi raziskave o usposobljenosti učiteljev v slovenskem prostoru: manjša usposobljenost učiteljev na področju vodenja in komunikacije ter sodelovanja s starši (Hornby 2000, Peklaj, Puklek Levpušček 2006).

Ključno za uspešno medsebojno sodelovanje je pozitivno stališče učiteljev do dela s starši. Velikokrat pa poročajo tako učitelji kot tudi starši o stresnih situacijah pri medsebojni interakciji.

Kakšna so stališča učiteljev o starših, ki prispevajo k neuspešnem sodelovanju?

- starši so videni kot problem, ker ne sprejmejo učiteljevega, svetovalčevega pogleda na problem;
- starši so videni kot tekmeči, saj lahko imajo različne cilje in prioritete glede na te, ki se postavljajo v šoli, starši pogosto poročajo o stvareh, ki jih učenci doma uspešno opravijo, a v šoli niso opažene; tako učitelji kot starši dvomijo v delo in ukrepe drug drugega;
- učitelji lahko smatrajo starše kot preveč ranljive in jih zato ne jemljejo kot enakovredne partnerje, ali pa s svojim superiornim nastopom še prispevajo k ranljivosti in obrambnemu vedenju staršev;
- učitelji vidijo starše kot manj pedagoško usposobljene. Njihovih idej in mnenj ne sprejmejo, čeprav si to zaslužijo – že zaradi tega, ker imajo starši ogromno informacij o svojih otrocih, ki bi lahko zelo koristile učiteljem;

- učitelji lahko starše vidijo kot vzrok učenčevih težav (zanemarjanje, neustrezno discipliniranje). Velikokrat so zato obravnavani kot slabi starši celo takrat, ko gre za specifične učne težave otroka, kar povečuje njihov občutek krivde in zagotovo ne vodi k boljšemu sodelovanju in reševanju problemov;
- zaradi zavedanja lastne nekompetentnosti so mnogi učitelji prepričani, da je do staršev potrebno vzdrževati profesionalno distanco, kar lahko starši zelo hitro interpretirajo kot pomanjkanje učiteljeve empatije in izgubijo zaupanje v učitelja.

Če želi šola razvijati medsebojno sodelovanje s starši, je prava pot, da ovire identificira, jih sprejme, razume in sistematično odpravi. Pri tem je potrebna kritična evalvacija dosedanje prakse sodelovanja s starši, s katero se ovrednoti lastno ravnanje in učinkovitost oziroma neučinkovitost dosedanjega dela s starši. Evalvacija mora vključevati vse udeležene v sodelovanju, saj le tako omogoča poglobljeno refleksijo tako na institucionalni kot osebni ravni.

Projekt »Parent's corner«

Kaj je?

Evropski projekt Erasmus+ *Parent's corner* združuje devet partnerjev iz sedmih držav – Poljska, Slovenija, Bosna in Hercegovina, Bolgarija, Turčija, Portugalska in Velika Britanija. Iz Slovenije sva dve partnerski organizaciji – OŠ Šalovci in PIA Velenje.

Ideja projekta izhaja iz izkušnje OŠ Aleksa Šantića iz Sarajeva, kjer je vojna pustila hude posledice na prebivalstvu, kar se je odražalo negativno v odnosu do šole in šolskega dela. Da bi starše spodbudili za sodelovanje, so jim nudili prostor (»kutak za roditelje«), kjer so jim nudili izobraževalne vsebine in informacije (o možnosti zaposlovanja). Torej so ubrali povsem neobičajno pot, pri kateri so upoštevali lastni kontekst.

Izhajajoč iz njihove izkušnje smo definirali naš skupni cilj: *Parent's corner* mora biti kraj, kjer bomo okrepiли medsebojni odnos šole s starši in tako zgradili novo raven partnerstva.

Kako smo se lotili dela?

Pripravili smo vprašalnike za starše, učitelje in vodstvene delavce in tako dobili celostni pogled na sodelovanje med šolo in starši. Zastavljeni cilj opredelitev področij izboljšav smo dosegli in za identificirana področja zbrali primere dobre prakse. Ob tem smo pogledali tudi pravni okvir sodelovanja s starši v vsaki državi.

Ugotovitve

V raziskavo je bilo v vseh sodelujočih državah vključenih 844 staršev, 687 učiteljev in 103 vodilni delavci. Pokazale so se naslednje obstoječe oblike sodelovanja:

Proces sprejemanja odločitev/vodenje – tu so starši izpostavili predvsem formalne oblike sodelovanja: svet staršev, svet zavoda, združenje svetov staršev.

Komunikacija – v vseh državah se je pokazala podobna slika: srečanja na šolskem ali razrednem nivoju, informativni

sestanki, telefonski klici, spletne strani šole, facebook komunikacija...

Prostovoljstvo – v vseh državah starši prostovoljno delajo na šolskih prireditvah, sodelujejo pa tudi pri učnem procesu (poklicno usmerjanje, medgeneracijsko branje...).

Parenting/starševstvo – podpora staršem za izvajanje pomoči pri učenju doma. Informacije, ki obravnavajo otroka celostno – vedenjske posebnosti, ki jih pogojuje skupinska dinamika...

Raziskava je tudi potrdila pozitiven vpliv sodelovanja šole z domom na učni uspeh in osebni razvoj učenca/otroka. Ne glede na različni politični, družbeni in socialni kontekst so bili izsledki identični – vsi udeleženi se zavedajo pomena sodelovanja.

Rezultati

V vzorcu je bila večina staršev osnovnošolcev – 45 %, 20,3% je imelo otroke v srednji šoli, 14, 6% v vrtcu in 19,5 % bodisi na poklicni ali srednji šoli.

Največ odgovorov je prišlo iz štiri- do šestčlanskih družin (65,2%), sledijo družine z manj kot štirimi družinskimi člani (21,3 %), 9,9% anketirancev živi v družinah s 6 do 8 članov in 3,6% v velikih družinah z več kot 8 člani.

Več kot polovica anketiranih staršev so bile ženske (61,6%). 41,8% izmed njih je uspešno zaključilo višjo izobrazbo, 26,6% jih je končalo osnovno šolo, 14,6% je imelo univerzitetno izobrazbo, 12,4% *associate degree* (dvoletni študijski program) in 4,6% je imelo podiplomsko izobrazbo.

48% vprašanih je bilo starih med 30 do 40 let, 38,2% je bilo starejših (od 40 do 50), 5,3% je bilo starih manj kot 30 let.

Mnenja:

- glede upravljanja/vodenja šol:
 - 86,6% staršev meni, da so njihovi otroci srečni v šoli,
 - 92, 3% staršev meni, da lahko govorijo z vodstvom in z učitelji v primernih terminih,
 - 86,5% staršev meni, da šola dobro vzgaja njihovega otroka,
 - 80,2% staršev meni, da so njihove pripombe in zahteve upoštewane,
 - 93,5% staršev meni, da zlahka pridejo do informacij o uspehu in napredovanju svojega otroka,
 - 93, 7% staršev meni, da so pravočasno obveščeni o kraju in času srečanj na šoli,
 - 89,1% staršev meni, da so srečanja organizirana v skladu z njihovimi možnostmi udeležbe,
 - 80% staršev meni, da je upravljanje šol dobro.

– glede na proces izobraževanja:

- 85,4% staršev meni, da je poučevanje v šoli dobro.
- 88,7% staršev meni, da so učenci dosegli uspeh v skladu s svojimi možnostmi.

Področja izboljšav:

- glede upravljanja/vodenja šol:

- 10,7% staršev meni, da ne vedo dovolj o delovanju šole,
 - 8% staršev meni, da nimajo dovolj informacij o šoli,
 - 9,8% staršev meni, da ne sodelujejo aktivno na sestankih in dejavnosti na šoli,
 - 12,2% staršev meni, da niso ustrezno obveščeni o sklepih sprejetih na sestankih, katerih se niso mogli udeležiti,
 - 8,3% staršev meni, da jih vodstvo ne vključi dovolj v proces odločanja.
- glede na proces izobraževanja:
 - 10,5% staršev meni, da se spretnosti na glasbenem, likovnem in športnem področju ne upoštevajo dovolj. Zanimivo je, da se samo 5,3% učiteljev s tem strinja.
 - 17,5% staršev meni, da šole nimajo ustreznih šolskih objektov (kot so šolske dvorane, knjižnice, telovadnice, učna oprema); s tem se strinja tudi 17,3 % učiteljev.
 - 8,2% staršev meni, da šola ne sledi najnovejšim pedagoškimi trendom; tega mnenja je tudi 4,8 % učiteljev.
 - 16,6% staršev meni, da jim da šola premalo nasvetov, kako pomagati svojemu otroku pri učenju.

Sklepi:

- glede upravljanja/vodenja šol:
 - starši ne vedo dovolj o procesu sprejemanja odločitev,
 - premalo so vključeni v proces odločanja;
- glede komunikacije:
 - starši niso dovolj seznanjeni o sklepih sej, katerih se (opravičeno) ne morejo udeležiti,
 - starši menijo, da nimajo dovolj informacij o šoli in njenem delovanju;
- glede procesa izobraževanja:
 - neupoštevanje zmožnosti učencev,
 - šole ne sledijo najnovejšemu razvoju;
- glede starševstva:
 - ne čutijo podpore, kako pomagati otroku doma,
 - pomanjkljiva/neustrezna šolska oprema (komentar delijo tako učitelji kot tudi ravnateljji).

Nadaljnje naloge

Zbrane primere dobre prakse smo razporedili po tematskih sklopih, jih opremili z vodičem za implementacijo in oblikami izobraževanja strokovnih delavcev. Tako bodo dobile šole koristni pripomoček, kako identificirati področje izboljšav, katero dobro prakso uvesti in kako strokovne delavce pripraviti.

Zaključek

Pričujoči projekt je potrdil tuje in domače raziskave o mnenju vseh deležnikov menijo, da sodelovanje pozitivno vpliva na uspeh učenca, da obstaja že sedaj veliko različnih oblik

formalnega in neformalnega sodelovanja šole s starši in da obstaja tudi velika pripravljenost in ugodno vzdušje na šolah/pri učiteljih za sodelovanje s starši.

Ugotavljamo, da obstajajo na vseh šolah (ne glede na državo) dobre osnove, na katerih bodo lahko gradili naprej.

Na izpostavljenih področjih, ki so potreba izboljšav, je potrebno izbrati način, kako se približati staršem in ob tem ohraniti strokovno avtoriteto in avtonomijo.

Komunikacija učiteljev s starši je poseben problem in se ga morajo šole lotiti sistematsko in celostno. Učitelji morajo pridobiti kompetence in strategije komuniciranja s starši.

Dobljeni predlogi staršev za izboljšanje sodelovanja so upravičeni in odvisni od njihove stopnje formalne izobrazbe in družinskega konteksta, kar mora učitelj ustrezno umestiti in tako poiskati primerno obliko sodelovanja. Pomembno je, da ima učitelj pred očmi starše vseh otrok v oddelku in da v svoji profesionalnosti upošteva raznolikost njihovih izkušenj in potreb.

Predlogi naše raziskave so v veliki meri identični z ugotovitvami drugih podobnih študij (Kalin 2001, Kalin 2004, Kalin in drugi 2008, Hillesheim 2009). Ugotavljamo namreč, da moramo medsebojno sodelovanje graditi na kulturi dialoga in reševanju problemskih situacij. Pri tem moramo spoštovati in sprejeti značilnosti vseh deležnikov. Poleg tega je potrebna stalna refleksija obstoječega stanja, da bi razvijali bolj kakovostne in bolj učinkovite načine sodelovanja med šolo in starši.

Zavedati se moramo, da lahko zagotovimo kakovostno učenje in življenje na šoli le tako, da zagotovimo kakovostno sodelovanje med šolo in starši.

Literatura in viri

- [1] Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji. 1995. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.
- [2] Brunnhuber, P. (1971). Prinzipien effektiver Unterrichtsgestaltung. Donauwörth: Auer.
- [3] Esler, A. N., Godber, Y., Christenson, S. L. (2002). Best practices in supporting home-school collaboration. V: Thomas, A., Grimes, J. (ur.). Best practices in school psychology IV. Bethesda, MD: NASP, str. 389–411.
- [4] Hattie, John A. (2013). Lernen sichtbar machen. Überarbeitete deutschsprachige Ausgabe von „Visible learning“. Baltmannsweiler: Schneider Hohengehren.
- [5] Hornby, G. (2000). Improving Parental Involvement. London and New York: Cassell.
- [6] Intihar, D., Kepec, M. (2002). Partnerstvo med šolo in domom. Priročnik za učitelje, svetovalne delavce in ravnatelje. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- [7] Kalin, J. (2001). Pogledi na razrednikovo delo in vloge razrednika. Sodobna pedagogika, let. 52, št. 1, str. 8-31.
- [8] Kalin, J. (2004). Usposobljenost razrednikov. Pedagoška obzorja, let. 19, št. 2, str. 3-14.

- [9] Kalin, J. in drugi (2008). Vzvodi uspešnega sodelovanja med šolo in domom (sodobne rešitve in perspektive). Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- [10] Peklaj, C., Puklek Levpušček, M. (2006). Pridobljene in zelene učiteljske kompetence diplomantov in študentov Filozofske fakultete. V: Peklaj, C. (ur.). Teorija in praksa v izobraževanju učiteljev. Ljubljana: Center za pedagoško izobraževanje Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, str. 29–43.
- [11] Prevc, J., (2009). Zbornik 6. študentske konference Fakultete za management Koper 18.–20. november 2009. Sodelovanje s starši, njihova pričakovanja in dosežki učencev. Koper – Celje – Škofja Loka.
- [12] Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja. 2009. <http://www.uradnolist.si/l/content?id=78530&part=&highlight=zakon+o+organizaciji+in+financiranju> (pridobljeno 30. 11. 2016).
- [13] Hillesheim, S. (2009). Elternarbeit in der Schule. Ein Vergleich der Elternarbeit mit Migranteneltern an Halbtags- und Ganztagschulen in Bayern Schriftenreihe Empirische Bildungsforschung, Band 13. Würzburg: Universität Würzburg. <http://jugendforschung.de/pdf/SEB-13.pdf> (pridobljeno 3. 12. 2016).
- [14] Sacher, W. (2007). Studie über Elternarbeit an Schulen. www.presse.uni-erlangen.de.

Pomurska Obzorja

